

Straatsburg, 9 juli 2008

ECRML (2008) 3

Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden

TOEPASSING VAN HET HANDVEST IN NEDERLAND

Derde evaluatieronde

- A. Rapport van de commissie van deskundigen inzake het Handvest**
- B. Aanbeveling van het Comité van Ministers van de Raad van Europa inzake de toepassing van het Handvest door Nederland**

Het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden biedt een beoordelingskader voor de evaluatie van de toepassing van het Handvest door een Partij met het oog op eventuele aanbevelingen voor verbetering in wetgeving, beleid en praktijk. Een centrale rol in dit proces is weggelegd voor de conform artikel 17 van het Handvest benoemde commissie van deskundigen. De belangrijkste doelen van deze commissie zijn beoordeling van de feitelijke situatie van de regionale talen of talen van minderheden in het land van de betrokken Partij, rapportage aan het Comité van Ministers inzake naleving van het Handvest door die Partij, en, indien gewenst, bevordering van een geleidelijk groter engagement van die Partij.

Het Comité van Ministers heeft conform artikel 15, lid 1 een vorm voorgeschreven voor de periodieke rapportages die Partijen dienen voor te leggen aan de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa. De betrokken regering maakt elke rapportage openbaar. In die rapportage dient de Partij verslag te doen van de concrete toepassing van het Handvest, van het algemeen beleid inzake de ingevolge Deel II beschermde talen en van alle voorzieningen die zijn getroffen voor de uitvoering van alle maatregelen die zijn gekozen voor elke in Deel III van het Handvest beschreven beschermde taal. De eerste taak van de commissie van deskundigen is derhalve het beoordelen van de in de periodieke rapportage opgenomen informatie over alle relevante regionale talen of talen van minderheden in het voor de betrokken Partij relevante gebied.

De commissie van deskundigen beoordeelt bestaande wet- en regelgeving ten aanzien van regionale talen of talen van minderheden evenals de feitelijke uitvoering daarvan. De werkwijze van de commissie is hierop afgestemd. De commissie wint informatie in bij zowel de relevante autoriteiten als onafhankelijke bronnen binnen de Partij om zich een eerlijk en onbevooroordeeld beeld van de feitelijke taalsituatie te kunnen vormen. Na een eerste onderzoek van de periodieke rapportage legt de commissie de Partij, indien nodig, een aantal vragen voor over onduidelijke of onvoldoende geëxpliciteerde kwesties in diezelfde rapportage. Deze schriftelijke procedure wordt gewoonlijk gevolgd door een werkbezoek van een delegatie van de commissie aan de desbetreffende Partij. Tijdens dit bezoek ontmoet de delegatie vertegenwoordigers van organen en verenigingen wier werkzaamheden nadrukkelijk verband houden met het gebruik van de relevante talen en overlegt met autoriteiten over zaken die onder de aandacht zijn gekomen van de commissie.

Na afronding van dit proces maakt de commissie van deskundigen haar eigen rapport. Dat wordt, samen met eventuele suggesties voor aanbevelingen van het Comité van Ministers aan het adres van de desbetreffende Partij, voorgelegd aan het Comité van Ministers.

INHOUD

A.	Rapport van de commissie van deskundigen inzake de toepassing van het Handvest in Nederland	4
	Hoofdstuk 1 - Achtergrondinformatie	4
	1.1 <i>Inleiding</i>	4
	1.2 <i>Werkzaamheden van de commissie van deskundigen</i>	4
	1.3 <i>Algemene en specifieke kwesties voortvloeiend uit de evaluatie van de periodieke rapportage</i>	5
	Hoofdstuk 2 – De situatie omtrent regionale talen of talen van minderheden in Nederland: een update	6
	2.1. <i>Territoriale talen in Nederland</i>	6
	2.2. <i>Niet-territoriale talen in Nederland.....</i>	6
	<i>Romanes.....</i>	6
	Hoofdstuk 3 – Evaluatie van de commissie van deskundigen van Deel II en III van het Handvest ...	8
	<i>Algemene opmerkingen</i>	8
	3.1. <i>Evaluatie van de commissie van deskundigen inzake Deel II van het Handvest</i>	8
	3.2. <i>Evaluatie van de commissie van deskundigen inzake de toepassing van Deel III van het Handvest: het Fries</i>	16
	Hoofdstuk 4 - Conclusies	28
	4.1 <i>Conclusies van de commissie van deskundigen ten aanzien van de manier waarop de Nederlandse autoriteiten hebben gereageerd op de aanbevelingen van het Comité van Ministers.</i>	28
	4.2. <i>Bevindingen van de commissie van deskundigen in het kader van de derde evaluatieronde</i>	29
	Bijlage I: Instrument van acceptatie	31
	Bijlage II: Opmerkingen van de Nederlandse autoriteiten.....	33
B.	Aanbeveling van het Comité van Ministers van de Raad van Europa inzake de toepassing van het Handvest door Nederland.....	34

A. Rapport van de commissie van deskundigen inzake de toepassing van het Handvest in Nederland

goedgekeurd door de commissie van deskundigen op 27 november 2007 en gepresenteerd aan het Comité van Ministers van de Raad van Europa conform Artikel 16 van het Handvest

Hoofdstuk 1 - Achtergrondinformatie

1.1 Inleiding

1. Op 5 november 1992 ondertekende het Koninkrijk der Nederlanden het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden (hierna: het Handvest) en op 2 mei 1996 werd het aanvaard. Op 19 maart 1997 diende de Permanente Vertegenwoordiging van Nederland een aanvullende verklaring, een zogeheten 'nota verbale', in bij de Raad van Europa (zie bijlage 1). Op 1 maart 1998 trad het Handvest in Nederland in werking. De Nederlandse autoriteiten publiceerden de Engelstalige en Franstalige versie van de tekst van het Handvest in het Tractatenblad 1993, Nr. 1 en de Nederlandstalige versie in Nr. 199.

2. Ingevolge artikel 15, lid 1 van het Handvest dienen Partijen elke drie jaar een rapportage in te dienen in een vorm die is voorgeschreven door het Comité van Ministers¹. De Nederlandse regering diende op 4 september 2007 haar derde periodieke rapportage in bij de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa.

3. De commissie van deskundigen van het Handvest (hierna: de commissie van deskundigen) noemde in haar tweede evaluatierapport over Nederland (ECRML (2004) 8) enkele verbeterpunten wat betreft beleid, wetgeving en praktijk. Het Comité van Ministers nam kennis van de inhoud van het rapport van de commissie van deskundigen en aanvaardde de daarin geformuleerde aanbevelingen (RecChI (2004) 7), die vervolgens werden doorgegeven aan de Nederlandse autoriteiten.

1.2 Werkzaamheden van de commissie van deskundigen

4. Het derde evaluatierapport is gebaseerd op de informatie die de commissie van deskundigen heeft ontvangen in de vorm van de derde periodieke rapportage van Nederland en tijdens bijeenkomsten met zowel vertegenwoordigers van de sprekers van de regionale talen of talen van minderheden als de Nederlandse autoriteiten tijdens een werkbezoek dat plaatsvond van 5 tot 7 september 2007. De commissie van deskundigen ontving diverse commentaren van wettig in Nederland gevestigde organen en verenigingen die conform artikel 16, lid 2 van het Handvest bij de commissie werden ingediend.

5. Centraal in het voorliggende rapport staan kwesties die eerder naar voren zijn gebracht, aanverwante observaties die de commissie van deskundigen in haar tweede evaluatierapport heeft gemaakt, en maatregelen die de Nederlandse autoriteiten hebben getroffen in reactie op de bevindingen van de commissie van deskundigen en de aanbevelingen van het Comité van Ministers aan de Nederlandse regering. Verder vestigt het evaluatierapport de aandacht op nieuwe kwesties die volgens de commissie van deskundigen van bijzonder belang zijn in het kader van deze derde evaluatieronde.

6. De commissie van deskundigen beschrijft in het voorliggende rapport gedetailleerde observaties en dringt er bij de Nederlandse autoriteiten op aan hiermee rekening te houden bij de ontwikkeling van hun beleid inzake regionale talen of talen van minderheden. De commissie van deskundigen heeft op basis van deze gedetailleerde observaties en conform artikel 16, lid 4 van het Handvest het Comité van Ministers ook aanbevelingen geformuleerd voor de Nederlandse regering. Het voorliggende rapport is een weergave van de tijdens het werkbezoek vigerende beleidsplannen, wetgeving en praktijk. Wijzigingen die nadien zijn

¹ MIN-LANG (2002) 1, Door het Comité van Ministers van de Raad van Europa voorgeschreven vorm voor driejaarlijkse periodieke rapportages.

doorgevoerd, zullen worden meegenomen in het volgende evaluatierapport van de commissie van deskundigen over Nederland.

7. De commissie van deskundigen heeft het voorliggende rapport goedgekeurd op 27 november 2007.

1.3. *Algemene en specifieke kwesties voortvloeiend uit de evaluatie van de periodieke rapportage*

8. Nederland diende zijn derde periodieke rapportage in met een vertraging van 15 maanden, met als gevolg een ernstige belemmering van het evaluatieproces in het algemeen en de organisatie van het werkbezoek in het bijzonder. De commissie van deskundigen betreurt de vertraging en beschouwt deze als nadelig voor het goed functioneren van het systeem van het Handvest, dat afhankelijk is van een gestructureerde dialoog tussen de sprekers van de regionale talen of talen van minderheden, de overheidsautoriteiten en de commissie van deskundigen.

De commissie van deskundigen verzoekt de Nederlandse autoriteiten dringend hun verplichting tot driejaarlijkse rapportage over de toepassing van het Handvest na te komen.

9. Het derde Convenant Friese Taal en Cultuur, dat in 2001 tussen de Staat der Nederlanden en de Provincie Fryslân werd gesloten, is het belangrijkste beleidskader voor de bescherming en bevordering van het Fries. De bepalingen van het Handvest die Nederland voor het Fries heeft uitgevoerd, vormen de basis voor dit Convenant. De implementatie is opgedeeld in drie perioden: 2001-2004, 2004-2007 en 2007-2010. Elke drie jaar vindt er tussen de nationale en provinciale autoriteiten overleg plaats over de implementatie van activiteiten in het kader van het Convenant.

10. Gezien de observaties tijdens het werkbezoek en de uitwisseling van meningen met de provinciale autoriteiten is de commissie van deskundigen van mening dat de verhouding van de inspanningen van de nationale en provinciale autoriteiten ten aanzien van de bevordering van regionale talen of talen van minderheden, met name de bevoegdheid voor onderwijs, opnieuw bezien dient te worden ter verhoging van de effectiviteit. De nationale autoriteiten herhalen in hun derde periodieke rapportage hun standpunt dat lokale en regionale autoriteiten primair verantwoordelijk zijn voor de bescherming en bevordering van regionale talen en talen van minderheden.² De commissie van deskundigen benadrukt echter dat de nationale autoriteiten zorg dienen te dragen voor toepassing van het Handvest in de praktijk, ook wanneer verantwoordelijkheden aan lokale of regionale autoriteiten worden gedelegeerd. Volgens internationaal recht is de Staat verantwoordelijk voor de naleving van verplichtingen die voortvloeien uit internationale verdragen.³ Door het ontbreken van een nationaal taalbeleid ontberen de provinciale autoriteiten echter algemene richtlijnen voor de toepassing van het Handvest. De commissie van deskundigen betreurt het aanhoudende ontbreken van een nationaal taalbeleid ten aanzien van de in Deel II van het Handvest genoemde talen. De commissie van deskundigen onderschrijft echter het Convenant Friese Taal en Cultuur, dat wordt gekenmerkt door een heel flexibele aanpak voor een gestructureerd taalbeleid dat nog ontbreekt voor de andere regionale talen of talen van minderheden.

11. De commissie van deskundigen is er wederom op geattendeerd dat de vertegenwoordigende organen en verenigingen van sprekers van het Nedersaksisch hebben verzocht om bescherming van hun taal conform Deel III van het Handvest. De sprekers van het Nedersaksisch waren van mening dat, in de huidige juridische situatie, aan 39 punten van Deel III voor het Nedersaksisch tegemoet was gekomen. De provincies Drenthe, Groningen en Overijssel en de Nedersaksisch-sprekende gemeenschappen in de provincie Fryslân (Oost- en Weststellingwerf) hebben in 2006 bij de vaste kamercommissie voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een petitie ingediend voor uitbreiding van de toepassing van Deel III van het Handvest naar het Nedersaksisch.⁴ De nationale autoriteiten zijn echter geen voorstander van de toepassing van Deel III op het Nedersaksisch. Zij hebben de commissie van deskundigen tijdens haar werkbezoek laten weten dat dit tot zou kunnen leiden tot verdere regulering, de oprichting van nieuwe instellingen en additionele taalrechten.

12. De commissie van deskundigen onderstreept dat het Handvest Partijen verplicht "de situatie van elke taal" te bezien (artikel 7, lid 1). Op dit moment bestaat nog geen gestandaardiseerde vorm van het

² Derde periodieke rapportage, paragraaf 1.21 (Nedersaksisch); paragraaf 2.1.2 (Limburgs)

³ Vgl. 2nd Report of the Committee of Experts over Zweden, paragraaf 20-23

⁴ Derde periodieke rapportage, paragraaf 1.15-1.16

Nedersaksisch; de diverse varianten worden elk afzonderlijk op lokaal en provinciaal niveau bevorderd. Een groot aantal bepalingen in Deel III vereist echter een geschreven standaard van de desbetreffende taal.⁵ De Provincie Groningen coördineert weliswaar enkele overkoepelende maatregelen ter bevordering van het Nedersaksisch in de provincies waarin deze taal wordt gesproken, maar diezelfde provincies hebben in feite geen gemeenschappelijk taalbeleid. De commissie van deskundigen constateerde in vorige evaluatierapporten al enkele tekortkomingen met betrekking tot de toepassing van Deel II op het Nedersaksisch die zouden moeten worden aangepakt voorafgaand aan een mogelijke toepassing van Deel III. De commissie van deskundigen benadrukt echter dat het Handvest een dynamisch karakter heeft en dat het binnen de competentie van de betrokken Staat ligt om de status van een regionale taal of taal van een minderheid in het kader van het Handvest te verbeteren. De autoriteiten zouden de kwestie samen met vertegenwoordigers van het Nedersaksisch moeten aanpakken.

Hoofdstuk 2 – De situatie omtrent regionale talen of talen van minderheden in Nederland: een update

2.1. Territoriale talen in Nederland

13. De territoriale talen in Nederland die onder het Handvast vallen, zijn het Fries, Nedersaksisch en het Limburgs.

14. Het Fries is de tweede officiële taal in de provincie Fryslân en de tweede rijkstaal van Nederland. 74% van de bevolking van Fryslân (ongeveer 474.000 mensen) spreekt Fries.

15. Ongeveer 1,8 miljoen inwoners van de provincies Drenthe, Gelderland (de Achterhoek en de Veluwe), Groningen, Overijssel en Fryslân (gemeenten Ooststellingwerf en Weststellingwerf) spreken verschillende varianten van het Nedersaksisch.

16. Het Limburgs wordt gesproken in de provincie Limburg. De commissie van deskundigen vernam tijdens haar werkbezoek dat er zes varianten van het Limburgs zijn: Kleverlands, Michkwartier, Centraal-Limburgs, Oost-Limburgs, Ripuarische overgangsdialecten, en Ripuarisch (of: Middelfrankisch). Ongeveer 770.000 mensen begrijpen en spreken de taal.

2.2. Niet-territoriale talen in Nederland

17. De niet-territoriale talen in Nederland zijn Romanes, zoals gesproken door de Sinti en Roma, en het Jiddisj.

Romanes

18. De commissie van deskundigen spoorde de Nederlandse autoriteiten in haar tweede evaluatieronde aan tot opheldering van het aantal sprekers van het Romanes en verduidelijking van de gehanteerde voorwaarden voor de identificatie van hun taal.⁶

19. De Nederlandse autoriteiten informeerde de commissie van deskundigen tijdens de derde evaluatieronde dat Nederland ongeveer 7.000 sprekers van het Romanes telt.⁷ Vertegenwoordigers van de sprekers van het Romanes vertelden de commissie van deskundigen tijdens hun werkbezoek echter dat het geschatte aantal Sinti en Roma tussen 16.000 en 20.000 ligt. De commissie van deskundigen constateert dat volgens diezelfde vertegenwoordigers van de sprekers van het Romanes het verschil tussen het geschatte en het officiële aantal wordt veroorzaakt door het feit dat de Roma die sinds de jaren 90 van de twintigste eeuw naar Nederland zijn getrokken, blijkbaar niet in het officiële cijfer zijn meegenomen. Het is ook onduidelijk hoeveel van de niet-traditionele Roma daadwerkelijk Romanes spreken. De commissie van deskundigen spoort de Nederlandse autoriteiten aan deze onduidelijkheid in de volgende periodieke rapportage op te helderen.

⁵ Vgl. 2nd Report of the Committee of Experts over Duitsland, paragraaf 13-14

⁶ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 23

⁷ Derde periodieke rapportage, paragraaf 1.1

20. Nederland telt een paar honderd mensen die Jiddisj spreken. De meesten van hen wonen in en rondom Amsterdam en sommigen in Den Haag.

Hoofdstuk 3 – Evaluatie van de commissie van deskundigen van Deel II en III van het Handvest

Algemene opmerkingen

21. De commissie van deskundigen richt zich in haar evaluatie vooral op die bepalingen in Deel II en III van het Handvest die in het vorige evaluatierapport van de commissie als problematisch werden aangemerkt. Hierbij richt ze zich in het bijzonder op de manier waarop de Nederlandse autoriteiten hebben gereageerd op de observaties van de commissie van deskundigen en op de aanbevelingen van het Comité van Ministers van de Raad van Europa aan Nederland. Daarnaast onderzoekt en weegt de commissie van deskundigen alle nieuwe informatie die tijdens deze derde evaluatieronde is aangedragen. De commissie geeft geen commentaar op bepalingen waarover in haar eerste en tweede rapport geen zwaarwegende opmerkingen zijn gemaakt en waarvoor ze geen nieuwe informatie heeft ontvangen die een herziene beoordeling zouden rechtvaardigen.

22. De commissie van deskundigen houdt zich wel het recht voor om in een later stadium een nieuwe alomvattende evaluatie van de implementatie van Deel II en III van het Handvest uit te voeren.

23. In Nederland is artikel 7 van het Handvest van toepassing op het Fries, Limburgs, Nedersaksisch, Romanes en Jiddisj.

3.1. *Evaluatie van de commissie van deskundigen inzake Deel II van het Handvest*

24. In het voorliggende evaluatierapport geeft de commissie van deskundigen geen commentaar op artikel 7, lid 1, sub b en g, en artikel 7, lid 2.

Artikel 7 – Doelstellingen en beginselen

“Lid 1

De Partijen baseren hun beleid, wetgeving en praktijk ten aanzien van streektalen of talen van minderheden in de gebieden waar deze talen worden gebruikt en overeenkomstig de situatie van elke taal, op de volgende doelstellingen en beginselen:

a. *de erkenning van de streektalen of talen van minderheden als uiting van culturele rijkdom;”*

25. De commissie van deskundigen nodigde de Nederlandse autoriteiten in haar tweede evaluatieronde uit in de volgende periodieke rapportage aan te geven welke stappen waren ondernomen om ervoor te zorgen dat het Limburgs wordt erkend als een regionale taal of taal van een minderheid die bescherming en bevordering behoeft.⁸

26. In de derde evaluatieronde verklaren de Nederlandse autoriteiten dat de toepassing van het Handvest op het Limburgs en de maatregelen die de provinciale autoriteiten ter bescherming en bevordering van die taal hebben getroffen, gelijkstaan aan een erkenning van het Limburgs als een uiting van culturele rijkdom.⁹

“c. *de noodzaak van vastberaden optreden ter bevordering van streektalen of talen van een minderheid ten einde deze te beschermen;”*

Limburgs

27. De commissie van deskundigen constateerde in de tweede evaluatieronde de afwezigheid van een eenduidig nationaal taalbeleid en derhalve het ontbreken van financiële steun van de nationale autoriteiten voor het Limburgs.¹⁰

28. Uit de informatie in de derde evaluatieronde blijkt dat de provinciale autoriteiten vastberaden zijn opgetreden ten aanzien van de bevordering en derhalve de bescherming van het Limburgs (o.a. middels een

⁸ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 34

⁹ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.1.1

¹⁰ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 40

meerjarenplan [2000-2006] ter bevordering van het Limburgs, een subsidie van € 1.361.244 en nog eens € 150.000 uit het culturele budget van de provincie).¹¹ Volgens vertegenwoordigers van de sprekers van het Limburgs is er echter weinig directe steun van de nationale autoriteiten en een gebrek aan communicatie tussen nationale en provinciale autoriteiten.

29. De commissie van deskundigen prijst de financiële steun van de provinciale en lokale autoriteiten aan het Limburgs. Het ontbreken van een nationaal taalbeleid voor het Limburgs vormt echter een hindernis voor de bevordering en bescherming van de taal. De commissie van deskundigen dringt er daarom bij de Nederlandse nationale autoriteiten op aan om in samenwerking met de sprekers van de taal en de provinciale autoriteiten een nationaal taalbeleid voor het Limburgs te ontwikkelen.

Nedersaksisch

30. Vanwege het ontbreken van een nationaal taalbeleid zijn de nationale autoriteiten niet direct betrokken bij de coördinatie en ondersteuning ter bescherming en bevordering van het Nedersaksisch in de betrokken provincies. Op provinciaal niveau is echter wel enige actie ondernomen. Zo heeft de Provincie Drenthe het “Huis van de Taal” opgezet. Dat fungeert als een paraplu-instelling ter bevordering van de Drentse variant van het Nedersaksisch.

31. De commissie van deskundigen ontving tijdens haar werkbezoek klachten van sprekers van het Nedersaksisch dat de Provincie Gelderland onvoldoende vastberaden optreedt ter bevordering van hun taal. De provinciale autoriteiten hebben de nationale autoriteiten in feite laten weten dat de situatie ten aanzien van de bevordering van het Nedersaksisch in Gelderland “niet of nauwelijks is gewijzigd” en dat zij dus niet in de positie zijn geweest een bijdrage te leveren aan de derde periodieke rapportage.¹² De commissie van deskundigen benadrukt dat de autoriteiten in Gelderland vastberaden dienen op te treden ter bevordering van het Nedersaksisch ten einde deze taal te beschermen, ook al spreekt slechts een deel van de provincie Nedersaksisch.

De commissie van deskundigen verzoekt de Nederlandse autoriteiten dringend een nationaal taalbeleid voor het Limburgs en het Nedersaksisch te ontwikkelen, en wel in samenwerking met de sprekers van beide talen en de betrokken provinciale autoriteiten.

Romanes

32. Uit de informatie die de commissie van deskundigen tijdens haar werkbezoek heeft ontvangen, blijkt dat de Sinti nog steeds onwillig zijn hun taal kenbaar te maken aan mensen die niet tot hun groep behoren. Vertegenwoordigers van de Roma hebben echter wel verzocht om maatregelen ter bevordering van het gebruik van het Romanes, bijvoorbeeld op radio en tv en in de schouwburg, documentaires, boeken en vertalingen.

33. De commissie van deskundigen spoort de Nederlandse autoriteiten aan tot overleg met de sprekers van het Romanes over manieren om het gebruik van de taal te vergemakkelijken en/of te bevorderen, zowel in gesproken als geschreven vorm, zowel privé als in het openbaar.

“d. de vergemakkelijking en/of aanmoediging van het gebruik van streektalen of talen van minderheden, in gesproken en geschreven vorm, in het openbare en het particuliere leven;”

Limburgs

34. De commissie van deskundigen constateert dat het Limburgs in een relatief goede situatie verkeert (groot aantal sprekers, territoriale basis) en dat het gebruik van deze taal dus in alle sectoren van het openbare leven mogelijk is en/of kan worden bevorderd.¹³

¹¹ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.3.1

¹² Derde periodieke rapportage, paragraaf 1.25

¹³ Vgl. 3rd Report of the Committee of Experts over Hongarije, paragraaf 18-22. Onderwijs komt aan bod in artikel 7, lid 1, sub f.

35. Er zijn geen beperkingen ten aanzien van het gebruik van het Limburgs ten overstaan van de rechterlijke autoriteiten. Rechterlijke autoriteiten reageren echter meestal wel in het Nederlands.

36. Wat betreft het gebruik van het Limburgs in het bestuurlijk en openbaar verkeer geldt dat de Nederlandse autoriteiten in hun derde periodieke rapportage hebben verklaard dat Limburgs-sprekende leden van het provinciaal en lokaal bestuur tijdens vergaderingen en in contacten met de media vrijuit Limburgs spreken.¹⁴ Ook andere Limburgers kunnen in hun contacten met bestuurlijke autoriteiten Limburgs spreken, maar er worden geen officiële documenten in het Limburgs opgesteld. De provinciale autoriteiten hebben een lijst van Limburgse plaatsnamen laten opstellen die op de website van de provincie is geplaatst.¹⁵ Sommige gemeenten hebben vervolgens ook tweetalige plaatsnaamborden geplaatst.

37. Wat betreft de media steunen de provinciale autoriteiten Limburgstalige tv-programma's voor kinderen (bijvoorbeeld *Kinjerkraom* en *Kinjerkulturpries*). Verder hebben ze steun gegeven aan de totstandkoming van een Limburgse soap (*de Hemelpaort*). Lokale en regionale radiostations hebben programma's in het Limburgs. Sommige kranten hebben wekelijkse artikelen in het Limburgs om lezers vertrouwd te maken met de geschreven vorm van de taal.¹⁶

38. De Limburgse autoriteiten ondersteunen culturele activiteiten in het Limburgs, zoals muziekfestivals, carnavalifestivals voor kinderen en een literatuurprijs.¹⁷

39. De commissie van deskundigen heeft onvoldoende informatie ontvangen omtrent de facilitering en/of stimulering van het gebruik van gesproken en geschreven Limburgs in het economische en sociale leven en spoort de Nederlandse autoriteiten aan in hun volgende periodieke rapportage hierover te rapporteren.

40. De commissie van deskundigen heeft over het algemeen waardering voor de manier waarop de provinciale autoriteiten het Limburgs steunen, met name op tv.

41. De commissie van deskundigen spoort de Nederlandse autoriteiten aan de promotie van het Limburgs in de media te blijven ondersteunen en uit te breiden en het gebruik van geschreven Limburgs door en in contacten met de bestuurlijke autoriteiten te koesteren.

Nedersaksisch

42. De commissie van deskundigen constateert dat het grote aantal sprekers van het Nedersaksisch een rechtvaardiging is voor de facilitering en/of stimulering van het gebruik van Nedersaksisch in alle sectoren van het openbare leven.

43. De commissie van deskundigen heeft geen informatie tot haar beschikking omtrent de mogelijkheid tot het gebruik van het Nedersaksisch ten overstaan van de rechterlijke autoriteiten en verzoekt de Nederlandse autoriteiten hierover in hun volgende periodieke rapportage verslag te doen.

44. Wat betreft het bestuurlijk en openbaar verkeer geldt dat de commissie van deskundigen is geïnformeerd dat waterwegen in de gemeenten Oost- en Weststellingwerf sinds 2007 Nedersaksische namen hebben. Daarnaast bestaat in enkele gemeenten de mogelijkheid de huwelijksplechtigheid in het Nedersaksisch te voltrekken.¹⁸ De commissie van deskundigen heeft geen verdere informatie tot haar beschikking en verzoekt de Nederlandse autoriteiten in hun volgende periodieke rapportage verslag te doen over het gebruik van Nedersaksisch in openbare diensten en met bestuurlijke autoriteiten.

45. Publieke regionale en lokale zenders (RTV Noord, RTV Drenthe, RTV Oost, Radio Oost) gebruiken het Nedersaksisch 1 tot 5 uur per week. Zo bestaan er tv-soaps in het Nedersaksisch. Over de aard van de andere programma's heeft de commissie van deskundigen echter geen gedetailleerde informatie ontvangen. Eens of twee keer per week wordt het Nedersaksisch in kranten gebruikt, met name in literaire en culturele artikelen. De commissie van deskundigen constateert dat het gebruik van Nedersaksisch in de media dient te worden uitgebreid.

¹⁴ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.4.3

¹⁵ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.4.4

¹⁶ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.4.2

¹⁷ Derde periodieke rapportage, Bijlage B2

¹⁸ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.4.0b, 2.4.2a

In kranten wordt het Nedersaksisch nog niet voor alle genres gebruikt, bijvoorbeeld niet voor nieuwsberichten.¹⁹ De commissie van deskundigen roept de Nederlandse autoriteiten op tot verdere promotie van het gebruik van Nedersaksisch in alle media.

46. De provinciale autoriteiten van het Nedersaksisch-sprekende gebied verlenen steun aan veel culturele activiteiten in de taal (concerten, workshops liedjes schrijven, boekenfestivals, culturele websites, literatuurprijzen en de productie van woordenboeken).²⁰

47. De commissie van deskundigen heeft onvoldoende informatie ontvangen omtrent de facilitering en/of bevordering van het gebruik van gesproken en geschreven Nedersaksisch in het economische en sociale leven en verzoekt de Nederlandse autoriteiten in hun volgende periodieke rapportage hierover verslag te doen.

48. De commissie van deskundigen spoort de Nederlandse autoriteiten aan structurele maatregelen te treffen ter verdere bevordering van het gebruik van Nedersaksisch in het openbare leven.

Jiddisj

49. De commissie van deskundigen vernam tijdens haar werkbezoek dat de vereniging van sprekers van het Jiddisj, die tot op heden alleen steun op projectniveau ontvangt, structurele financiële steun voor het culturele tijdschrift *Grine Medine* heeft aangevraagd. Gezien het belang van dit soort publicaties voor de Jiddisj-sprekende gemeenschap en de bescherming en bevordering van de taal verzoekt de commissie van deskundigen de Nederlandse autoriteiten deze aanvraag in behandeling te nemen.

“e. de instandhouding en ontwikkeling van banden, op de door dit Handvest bestreken terreinen, tussen groepen die een streektaal of taal van een minderheid gebruiken en andere groepen in de Staat die een taal spreken die in identieke of soortgelijke vorm wordt gebruikt, alsmede de totstandkoming van culturele betrekkingen met andere groepen in de Staat die andere talen gebruiken;”

50. De commissie van deskundigen ontving in de tweede evaluatieronde geen enkele informatie over inspanningen van de nationale autoriteiten ter bevordering van banden tussen sprekers van verschillende regionale talen of talen van minderheden.²¹

51. Ook in de derde evaluatieronde ontving de commissie van deskundigen die informatie niet. Vertegenwoordigers van de sprekers van de talen hebben de commissie van deskundigen echter laten weten dat er tussen alle groepen met een regionale taal of taal van een minderheid wel behoefte bestaat aan contacten, dialoog en uitwisseling van ‘best practices’ inzake de in het Handvest beschreven onderwerpen. De commissie van deskundigen spoort de Nederlandse autoriteiten aan dergelijke contacten te faciliteren en hoopt in de eerstvolgende periodieke rapportage hierover relevante informatie te ontvangen.

52. De nationale autoriteiten in Nederland initiëren sinds 2003 overleg tussen alle Roma- en Sinti-organisaties enerzijds en de organisaties die hun belangen behartigen anderzijds. Dit heeft geleid tot een betere coördinatie tussen de diverse betrokken organisaties. Het heeft bovendien geresulteerd in het opzetten van een systeem van ‘best practices’ voor het uitwisselen en ten voorbeeld stellen van lokale, regionale en internationale ervaringen.²² De commissie van deskundigen prijst de Nederlandse autoriteiten voor deze initiatieven en verzoekt ze hiermee door te gaan en daarbij speciale aandacht te besteden aan de bescherming en bevordering van het Romanes.

“f. het voorzien in passende vormen en middelen voor het onderwijs in en de bestudering van streektalen of talen van minderheden op alle daarvoor in aanmerking komende onderwijsniveaus;”

¹⁹ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.4.0a

²⁰ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.3.1d en 2.4.4b

²¹ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 46

²² Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.9.1-2.9.3

Limburgs

53. De commissie van deskundigen verzocht de Nederlandse autoriteiten in de tweede evaluatieronde om informatie omtrent de onderwijsprogramma's Limburgse taal en cultuur op scholen voor basisonderwijs en voortgezet onderwijs.²³

54. In de derde evaluatieronde vernam de commissie van deskundigen dat onderwijs in het Limburgs geen onderdeel vormt van het onderwijsprogramma. De aanwezigheid van het Limburgs in het voorschools onderwijs is beperkt tot activiteiten zoals poppenkast.

55. Er zijn ongeveer 75 basisscholen die nieuw onderwijsmateriaal voor het Limburgs gebruiken (*Dien eige taal*²⁴). Dat materiaal bestaat uit een docentenhandleiding, een Nederlandstalig tekstboek, en een tekstboek in een van de acht varianten van het Limburgs. Leerlingen op deze 75 scholen krijgen drie maanden lang 15 minuten per dag les in het Limburgs. Ook voor het voortgezet onderwijs is soortgelijk lesmateriaal voor drie varianten van het Limburgs ontwikkeld (*Wiejer in dien taal*²⁵). Daar komen in een latere fase vier andere varianten bij. Desondanks maakt tot nu toe slechts een school voor voortgezet onderwijs gebruik van *Wiejer in dien taal*. In dit proefproject krijgen leerlingen twee maanden lang 45 minuten per week les in het Limburgs. Naar verwachting gaat ook een aantal andere scholen met *Wiejer in dien taal*²⁶ van start.

56. De commissie van deskundigen heeft onvoldoende informatie ontvangen omtrent het gebruik van Limburgs in het technisch onderwijs en beroepsonderwijs.

57. De commissie van deskundigen heeft kennis genomen van de stappen die de provinciale autoriteiten hebben gezet op het gebied van het onderwijs. Desondanks constateert de commissie dat het Limburgs nagenoeg geheel afwezig is in het voorschools onderwijs en het voortgezet onderwijs en dat het in het basisonderwijs slechts in beperkte mate wordt aangeboden.

De commissie van deskundigen verzoekt de Nederlandse autoriteiten het onderwijs in het Limburgs te intensiveren, met name in het voorschools onderwijs.

Nedersaksisch

58. De commissie van deskundigen spoorde de Nederlandse regering in haar tweede evaluatieronde aan tot coördinatie en ondersteuning van de onderwijsinspanningen van de lokale en regionale autoriteiten in het Nedersaksisch gebied.²⁷ Bovendien verklaarde de commissie dat het onderwijs van het Nedersaksisch nog steeds werd gezien als een negatieve invloed op de taalkundige ontwikkeling van kinderen en dat er bij ouders en onderwijsmedewerkers op alle niveaus van het onderwijsstelsel dringend behoefte bestond aan informatie over tweetaligheid en tweetalige taalontwikkeling. Het Comité van Ministers gaf de Nederlandse autoriteiten de aanbeveling ervoor te zorgen dat lokale en regionale autoriteiten hun inspanningen ter bescherming en bevordering van het Nedersaksisch, met name op het gebied van onderwijs, coördineren en versterken. (Aanbeveling 3).

59. Uit de derde evaluatieronde blijkt dat lokale en regionale autoriteiten in het Nedersaksisch gebied hun activiteiten op het gebied van onderwijs nog steeds niet hebben gecoördineerd.

60. Ten aanzien van het voorschools onderwijs heeft de commissie van deskundigen vernomen dat de gemeenten Oost- en Weststellingwerf bezig zijn met voorbereidingen voor het systematisch gebruik van Nedersaksisch in peuterspeelzalen en kinderdagverblijven.²⁸ De Provincie Drenthe heeft speciale docentenhandleidingen ontwikkeld voor de omgang met Nedersaksisch-sprekende kinderen en hun ouders. Er is ook informatie voor docenten over tweetaligheid. Toch wordt het Nedersaksisch als zodanig niet onderwezen

²³ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 50

²⁴ "Je eigen taal"

²⁵ "Verder in je eigen taal"

²⁶ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.6.2-2.6.3

²⁷ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 52

²⁸ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.6.2a

en wordt de kennis van de taal slechts gezien als bijdrage aan de taalkundige ontwikkeling van het Nederlands.²⁹

61. Wat het basisonderwijs betreft, vormt het Nedersaksisch alleen in de gemeenten Ooststellingwerf en Weststellingwerf een structureel onderdeel van het onderwijsprogramma. Uit de derde periodieke rapportage blijkt dat het Nedersaksisch in andere gebieden “slechts incidenteel aandacht” krijgt.³⁰ In de provincies Drenthe, Groningen en Overijssel is onderwijsmateriaal ontwikkeld. In structurele zin is over het algemeen echter heel weinig gebeurd. Hetzelfde geldt voor het voortgezet onderwijs. Ook hier is geen structurele aandacht voor het Nedersaksisch.³¹ Alleen op de school voor voortgezet onderwijs in Oosterwolde wordt Nedersaksisch als keuzevak aangeboden. In de provincie Overijssel biedt het Regionaal Opleidingscentrum Nedersaksisch aan.³²

62. Op universitair niveau kan de taal worden bestudeerd aan de Rijksuniversiteit Groningen, die incidenteel taalcurssussen organiseert voor onderwijzend personeel in het basisonderwijs.³³

63. De commissie van deskundigen constateert dat de provinciale autoriteiten weliswaar enkele stappen hebben ondernomen op het gebied van onderwijs, maar dat deze lokale inspanningen niet overkoepelend zijn gecoördineerd door de Nedersaksisch-sprekende provincies. Bovendien is er geen sprake van onderwijs in de taal in het hele Nedersaksisch-sprekende gebied of van beschikbaarheid van onderwijs in Nedersaksisch op alle niveaus.

De commissie van deskundigen verzoekt de Nederlandse autoriteiten dringend de onderwijsinspanningen van de lokale en regionale autoriteiten in het Nedersaksisch-sprekende gebied te coördineren en te versterken.

Romanes

64. De commissie van deskundigen verzocht de Nederlandse autoriteiten in haar tweede evaluatieronde in dialoog te gaan met de sprekers van het Romanes en een meer pro-actieve houding aan te nemen ten aanzien van de bevordering van die taal, met name op het gebied van onderwijs. Bovendien riep ze de Nederlandse autoriteiten op open te staan voor ondersteuning van eventuele onderwijsinitiatieven van Sinti- en Roma-organisaties.³⁴ Het Comité van Ministers gaf de Nederlandse autoriteiten de aanbeveling samen met de sprekers van het Romanes maatregelen te treffen ter bescherming en bevordering van de taal, met name op het gebied van onderwijs (Aanbeveling 4).

65. De Nederlandse autoriteiten deelden de commissie van deskundigen tijdens de derde evaluatieronde mee dat het Romanes op geen enkele Nederlandse school wordt aangeboden.³⁵ Vertegenwoordigers van de sprekers van de taal vertelden de commissie van deskundigen tijdens haar werkbezoek echter dat binnen delen van de Roma-gemeenschap groeiende belangstelling bestaat voor Romanestalg onderwijs.

De commissie van deskundigen dringt er bij de Nederlandse autoriteiten op aan om samen met de sprekers van het Romanes de nodige maatregelen te treffen ter facilitering van onderwijs in hun eigen taal.

Jiddisj

66. De commissie van deskundigen spoorde de Nederlandse autoriteiten in haar tweede evaluatieronde aan scholen de keuze te bieden het Jiddisj als optioneel vak in het onderwijsprogramma op te nemen³⁶ en met name te overwegen om het Jiddisj in het vak Klassieke Culturele Vorming op te nemen.

²⁹ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.3.1d

³⁰ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.6.0a

³¹ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.6.ii

³² Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.6.5b

³³ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.6.0b

³⁴ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 71

³⁵ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.6.1

³⁶ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 65

67. De commissie van deskundigen vernam tijdens haar derde evaluatieronde dat het inmiddels mogelijk is om het Jiddisj in het onderwijsprogramma te laten opnemen vanwege wijzigingen in de curriculaire autonomie van de orthodox-joodse school het Cheider. Het Cheider in Amsterdam biedt in de hoogste groepen Jiddisj aan om leerlingen voor te bereiden op Jiddisj-sprekende talmoedscholen in het buitenland. De school wil ook graag Jiddisj aanbieden in de lagere groepen.

68. De commissie van deskundigen verzoekt de Nederlandse autoriteiten om samen met het Cheider de mogelijkheid van uitbreiding van het onderwijs in het Jiddisj te onderzoeken.

“h. de bevordering van studie en onderzoek van streektalen of talen van minderheden aan universiteiten of gelijkwaardige instellingen;”

Limburgs

69. De Nederlandse autoriteiten verklaarden in de derde evaluatieronde dat de Radboud Universiteit Nijmegen, de Universiteit van Amsterdam en de Universiteit Leiden onderzoek doen naar het Limburgs, bijvoorbeeld in het kader van het *Woordenboek van de Limburgse dialecten*.³⁷

Nedersaksisch

70. De Rijksuniversiteit Groningen heeft een leerstoel Nedersaksisch. Het Nedersaksisch Instituut van diezelfde universiteit doet onderzoek naar het Nedersaksisch.³⁸

“i. de bevordering van passende soorten internationale uitwisselingen, op de door dit Handvest bestreken terreinen, voor streektalen of talen van minderheden die in identieke of soortgelijke vorm worden gebruikt in twee of meer Staten;”

Romanes

71. De commissie van deskundigen constateerde in haar tweede evaluatieronde dat de Nederlandse regering geen maatregelen heeft getroffen om Roma en Sinti aan te moedigen contact te blijven onderhouden met sprekers van het Romanes in het buitenland.³⁹

72. In de derde periodieke rapportage staat geen enkel voorbeeld van gevallen waarin de Nederlandse autoriteiten zich hebben ingezet voor de directe bevordering van dergelijke contacten. Desalniettemin is een vertegenwoordiger van de door de Nederlandse autoriteiten gesubsidieerde organisatie FORUM benoemd tot lid van de commissie van deskundigen van het European Roma and Travellers Forum.

73. De commissie van deskundigen spoort de Nederlandse autoriteiten aan verdere bijdragen te leveren ter bevordering van geschikte, voor dit Handvest relevante, internationale uitwisselingen voor Romanes.

“Lid 3

De Partijen verplichten zich ertoe dat door passende maatregelen onderling begrip tussen alle linguïstische groepen van het land wordt gekweekt en in het bijzonder dat in de doelstellingen van in hun land gegeven onderwijs en opleiding de eerbiediging van, het begrip voor en de tolerantie ten aanzien van streektalen of talen van minderheden worden opgenomen en dat de massamedia worden aangemoedigd hetzelfde doel na te streven.”

74. De commissie van deskundigen meldde in de tweede evaluatieronde uit te zien naar verdere informatie omtrent de implementatie van deze bepaling voor de regionale talen en talen van minderheden in Nederland.⁴⁰

75. De commissie van deskundigen heeft die informatie echter niet ontvangen tijdens de derde evaluatieronde

³⁷ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.8.1-2.8.4

³⁸ Derde periodieke rapportage, paragraaf 2.8.0b-2.8.0c

³⁹ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 66

⁴⁰ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 59

76. De commissie van deskundigen dringt er bij de Nederlandse autoriteiten op aan in hun volgende periodieke rapportage wel informatie over de uitvoering van deze bepaling te verschaffen.

“Lid 4

Bij het bepalen van hun beleid ten aanzien van streektalen of talen van een minderheid houden de Partijen rekening met de behoeften en wensen naar voren gebracht door de groepen die deze talen gebruiken. Deze groepen worden aangemoedigd indien nodig organen in het leven te roepen ten behoeve van het uitbrengen van advies aan autoriteiten inzake alle aangelegenheden betreffende streektalen of talen van minderheden.”

Nedersaksisch en Limburgs

77. De commissie van deskundigen constateerde in haar tweede evaluatieronde dat voor het Nedersaksisch en Limburgs alleen op lokaal en regionaal niveau overleg inzake deze bepaling had plaatsgevonden.⁴¹

78. Organen en verenigingen die de sprekers van het Nedersaksisch en het Limburgs vertegenwoordigen, hebben de commissie van deskundigen laten weten dat de provinciale autoriteiten hen tijdens de conceptfase van de derde periodieke rapportage hebben geraadpleegd.

Romanes

79. De commissie van deskundigen constateerde dat er onder sprekers van het Romanes sprake is van een toenemende belangstelling voor het Handvest ten opzichte van de voorgaande evaluatierondes. Tijdens het werkbezoek bevestigden sommige vertegenwoordigers dat de non-gouvernementele, door de nationale autoriteiten gesubsidieerde organisatie FORUM de coördinatie tussen de Sinti- en Roma-organisaties heeft verbeterd. Aan de andere kant betreuren zij het gebrek aan direct contact met de nationale autoriteiten.

“Lid 5

De Partijen verplichten zich tot het op overeenkomstige wijze toepassen van de in het eerste tot en met het vierde lid genoemde beginselen op niet-territoriale talen. Wat deze talen betreft, worden de aard en de reikwijdte van de ter uitvoering van dit Handvest te nemen maatregelen evenwel op soepele wijze bepaald, indachtig de behoeften en wensen en met eerbiediging van de tradities en kenmerken van de groepen die de desbetreffende talen gebruiken.”

80. De commissie van deskundigen heeft waardering voor de situatie van het Jiddisj en het Romanes vis-à-vis artikel 7, lid 1 t/m 4 van het Handvest, maar acht het ook noodzakelijk dat die principes mutatis mutandis worden toegepast.

⁴¹ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 60

3.2. *Evaluatie van de commissie van deskundigen inzake de toepassing van Deel III van het Handvest: het Fries*

81. De commissie van deskundigen geeft in dit evaluatierapport geen commentaar op de volgende bepalingen:

- Artikel 8, lid 1, sub f (i); lid 2
- Artikel 9, lid 2, sub b
- Artikel 10, lid 1, sub a (v); lid 2, sub a-g; lid 4, sub a; lid 5
- Artikel 11, lid 2
- Artikel 12, lid 1, sub a, b, d, g, h; lid 2
- Artikel 13, lid 1, sub a en d
- Artikel 14, sub a

Artikel 8 - Onderwijs

Inleiding

82. Het Comité van Ministers gaf de Nederlandse autoriteiten in haar tweede evaluatieronde de aanbeveling een algeheel en samenhangend beleid te ontwikkelen voor het onderwijs van en in het Fries op alle onderwijsniveaus en concrete maatregelen te treffen voor de implementatie van dat beleid (Aanbeveling 1). Een aspect van een dergelijk beleid is volgens de commissie van deskundigen de verspreiding van kennis van de voordelen van tweetaligheid onder de burgers. De commissie constateerde ook een dringende behoefte aan de ontwikkeling van maatregelen voor de verspreiding van informatie over tweetaligheid en de ontwikkeling van het tweetalig kind onder ouders, medewerkers in de voorschoolse opvang, docenten, lerarenopleiders en andere relevante groepen.⁴²

83. De Provincie Fryslân heeft tijdens de derde evaluatieronde maatregelen genomen ter verbetering van het bewustzijn van de voordelen van tweetaligheid. Zo is speciaal voor ouders en medewerkers in de voorschoolse opvang voorlichtingsmateriaal over de voordelen van tweetaligheid gepubliceerd. In de derde periodieke rapportage is tevens de doelstelling van de Provincie Fryslân geformuleerd dat in 2010 de helft van alle ouders van jonge kinderen en in 2015 alle ouders van jonge kinderen in de provincie zijn geïnformeerd over de kansen van een tweetalige opvoeding.⁴³

“Lid 1

Met betrekking tot het onderwijs verplichten de Partijen zich ertoe, binnen het grondgebied waar deze talen worden gebruikt, overeenkomstig de situatie van elk van deze talen en zonder afbreuk te doen aan het onderwijs in de officiële taal of talen van de Staat:

Voorschools onderwijs

a. ii. een aanmerkelijk deel van het aan het onderwijs op school voorafgaand onderricht te bieden in de desbetreffende streektalen of talen van minderheden;”

84. De commissie van deskundigen oordeelde in haar eerste en tweede evaluatieronde dat niet aan bovengenoemde bepaling was voldaan en spoorde de Nederlandse regering aan een substantieel deel van het voorschoolse onderwijs in de Friese taal te bieden.⁴⁴

85. De Provincie Fryslân heeft de commissie van deskundigen tijdens haar werkbezoek laten weten dat het aantal kindercentra (peuterspeelzalen, kinderopvang) waar Fries gesproken wordt, is gestegen van 15 naar 55 (op een totaal van 380). De Provincie heeft zich verder ten doel gesteld dit aantal uit te bouwen tot 100 in

⁴² 2nd Report of the Committee of Experts, Conclusie C (blz. 32)

⁴³ Derde periodieke rapportage, paragraaf 6.72

⁴⁴ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 73, 78, 81

2010.⁴⁵ Het grootste deel van het onderwijs in deze centra vindt plaats in het Fries. De commissie van deskundigen prijst de Nederlandse autoriteiten voor de vooruitgang die is geboekt, maar stelt dat het aantal centra waar Fries wordt gesproken, nog verder dient te worden uitgebreid.

86. De Provincie Fryslân heeft de commissie van deskundigen tijdens het werkbezoek laten weten dat de nationale autoriteiten niet bereid zijn om bij de introductie van een nieuwe Nederlandstalige taaltoets voor driejarige rekening te houden met de bijzondere situatie van het Fries. Deze toets is gericht op taalontwikkelingsproblemen bij jonge kinderen. Bovendien is de Provincie van mening dat in de Wet kinderopvang onvoldoende rekening wordt gehouden met de Nederlandse inspanningen voor de Friese taal conform Deel III van het Handvest. De commissie van deskundigen verzoekt de Nederlandse autoriteiten in hun volgende periodieke rapportage op deze aspecten te reageren.

87. De commissie van deskundigen constateert dat de meeste medewerkers in de kindercentra geen formele opleiding in het Fries hebben gevolgd. In de provincie Fryslân is derhalve dringend behoefte aan invoering van het Fries in de opleiding van peuterspeelzaal- en kinderopvangmedewerkers.

88. De commissie van deskundigen oordeelt dat deels aan deze bepaling is voldaan.

De commissie van deskundigen dringt er bij de Nederlandse autoriteiten op aan een aanmerkelijk deel van het voorschoolse onderwijs in het Fries te bieden.

Primair onderwijs

“b.ii. een aanmerkelijk deel van het primair onderwijs te bieden in de desbetreffende streektalen of talen van minderheden;”

89. De commissie van deskundigen oordeelde in haar eerste en tweede evaluatieronde dat niet aan deze bepaling was voldaan. De commissie drong er in haar tweede evaluatierapport bij de Nederlandse regering op aan een aanmerkelijk deel van het primair onderwijs in het Fries te bieden.⁴⁶

90. Waren de kerndoelen voor de Friese taal voorheen gelijk aan die voor het Nederlands, sinds 2005 zijn er nieuwe kerndoelen die op hetzelfde niveau liggen als voor de vreemde talen.⁴⁷ Het is op dit moment niet duidelijk wat voor effect dit besluit zal hebben op het onderwijs van en in het Fries. Volgens de commissie van deskundigen zou de invoering van minder ambitieuze kerndoelen echter een serieuze stap terug kunnen betekenen met als gevolg een verdere verzwakking van de positie van het Fries in het onderwijs.

91. Met genoegen constateert de commissie van deskundigen tijdens de derde evaluatieronde twee positieve ontwikkelingen. Ten eerste is er een nieuwe lesmethode voor het vak Fries voor groep 1 t/m 8 van het basisonderwijs verschenen (*Studio F*).⁴⁸ Ten tweede is op 15 basisscholen in de provincie Fryslân met succes een model voor drietalig onderwijs ingevoerd waarbij Nederlands, Fries en Engels als instructietaal worden gebruikt. In groep 1 t/m 6 worden Fries en Nederlands in gelijke mate gebruikt. In groep 7 en 8 komt daar het Engels bij.⁴⁹ De Provincie Fryslân heeft de commissie van deskundigen tijdens haar werkbezoek laten weten dat zij het aantal drietalige scholen wil uitbreiden tot 25 in 2012.

92. De Inspectie van het Onderwijs constateert in haar rapport echter een aantal tekortkomingen in het Friestalig onderwijs, bijvoorbeeld het feit dat scholen doorgaans geen beleid voor het vak Fries en de instructietaal Fries hebben ontwikkeld en dat 25% van de docenten die Friestalig onderwijs verzorgen, geen formele bevoegdheid daarvoor heeft. Bovendien is de gemiddelde hoeveelheid tijd voor het vak Fries in het basisonderwijs slechts licht gestegen van 25 tot 30-45 minuten per week. De Provincie Fryslân en de organen en verenigingen die de sprekers van het Fries vertegenwoordigen, blijven het met de nationale autoriteiten oneens over de definitie van een “aanmerkelijk deel van het primair onderwijs in het Fries”. De commissie van deskundigen oordeelt dat er in het primair onderwijs onvoldoende tijd wordt besteed aan het Fries en constateert met bezorgdheid dat de

⁴⁵ Derde periodieke rapportage, paragraaf 6.73

⁴⁶ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 88

⁴⁷ Derde periodieke rapportage, paragraaf 6.19

⁴⁸ Derde periodieke rapportage, paragraaf 6.107

⁴⁹ Derde periodieke rapportage, paragraaf 6.139

Nederlandse autoriteiten na drie evaluatieronden nog steeds geen aanmerkelijk deel van het primair onderwijs in het Fries bieden.

93. De commissie van deskundigen erkent de positieve ontwikkelingen op dit terrein, maar moet desondanks concluderen dat op dit moment nog niet aan deze bepaling is voldaan.

De commissie van deskundigen dringt er bij de Nederlandse autoriteiten sterk op een aanmerkelijk deel van het primair onderwijs in het Fries te bieden.

Voortgezet onderwijs

“c. iii. binnen het voortgezet onderwijs te voorzien in het onderwijzen van de desbetreffende streektalen of talen van minderheden als integrerend deel van het leerplan;”

94. De commissie van deskundigen oordeelde in de eerste en tweede evaluatieronde dat niet aan deze bepaling was voldaan. In het vorige evaluatierapport drong de commissie er bij de Nederlandse regering op aan de situatie omtrent het vak Fries in het voortgezet onderwijs te verbeteren. Verder spoorde de commissie van deskundigen de Nederlandse regering aan kerndoelen op te stellen ter versterking van de positie van het Fries in het voortgezet onderwijs.⁵⁰

95. Tijdens de derde evaluatieronde is een nieuwe methode Fries voor het voortgezet onderwijs ontwikkeld (*Freemwurk*)⁵¹ en zijn kerndoelen Fries voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs vastgesteld.⁵² Toch is Fries alleen in de eerste klas van het voortgezet onderwijs een verplicht vak. In de andere klassen is het geen integraal onderdeel van het onderwijsprogramma, waardoor problemen ontstaan ten aanzien van de continuïteit van het vak Fries en derhalve voor het keuzevak Fries in het eindexamen.

96. Uit het rapport van de Inspectie van het Onderwijs blijkt dat slechts 70% van de scholen die verplicht zijn het vak Fries aan te bieden, dat ook daadwerkelijk doet. Slechts een school heeft beleid ontwikkeld voor het vak Fries. 40% van de docenten in het voortgezet onderwijs die Friestalige lessen verzorgen, heeft geen formele bevoegdheid daarvoor. Bovendien heeft de Provincie Fryslân de commissie van deskundigen laten weten dat het aandeel scholen voor voortgezet onderwijs dat is vrijgesteld van onderwijs in het vak Fries, grotendeels onveranderd is gebleven. De Provincie Fryslân heeft inmiddels de verantwoordelijkheid overgenomen voor het verlenen van vrijstellingen voor onderwijs van/in het Fries en wil een drempel inbouwen in de goedkeuringsprocedure.

97. De commissie van deskundigen herhaalt haar bezorgdheid dat de huidige situatie niet verenigbaar is met de toezegging van Nederland zich sterk te maken voor een integrale positie van het onderwijs van het Fries in het onderwijsprogramma. De commissie van deskundigen oordeelt dat niet aan deze bepaling is voldaan.

De commissie van deskundigen dringt er bij de Nederlandse autoriteiten sterk op aan de situatie omtrent het onderwijs van het Fries in het voortgezet onderwijs te verbeteren.

Universitair en hoger onderwijs

“e.ii. voorzieningen te verschaffen voor de bestudering van deze talen als vak in het universitair en hoger onderwijs;”

98. In de eerste evaluatieronde oordeelde de commissie van deskundigen dat deels aan deze bepaling was voldaan; in de tweede evaluatieronde oordeelde ze dat volledig aan deze bepaling was voldaan. Desondanks spoorde de commissie de Nederlandse regering in het vorige evaluatierapport aan de positie van het Fries in het universitair en hoger onderwijs veilig te stellen en te versterken.⁵³

⁵⁰ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 90, 96

⁵¹ Derde periodieke rapportage, paragraaf 6.193

⁵² Derde periodieke rapportage, paragraaf 6.156

⁵³ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 101

99. De Rijksuniversiteit Groningen biedt een studie Friese taal- en letterkunde aan. Een vertegenwoordiger van deze afdeling liet zich tijdens het werkbezoek tevreden uit over het feit dat Friese taal- en letterkunde in het eerste jaar een apart vak is dat losstaat van andere Germaanse talen. De afdeling maakt zich echter wel zorgen over mogelijke tekorten aan medewerkers in de toekomst.

100. De commissie van deskundigen oordeelt dat op dit moment aan deze bepaling is voldaan. Desondanks spoort ze de Nederlandse autoriteiten aan de positie van het Fries in het universitair en hoger onderwijs te versterken.

Geschiedenis- en cultuuronderwijs

“g. regelingen te treffen om het onderwijs in de geschiedenis en cultuur die in de streektaal of de taal van een minderheid haar weerspiegeling vindt, te waarborgen;”

101. De commissie van deskundigen oordeelde in de eerste evaluatieronde dat niet aan deze bepaling was voldaan. In de tweede evaluatieronde was de commissie niet in de positie om een oordeel te vellen en nodigde de Nederlandse autoriteiten uit in de volgende periodieke rapportage verdere informatie te verschaffen.⁵⁴

102. Vertegenwoordigers van de sprekers van het Fries informeerden de commissie van deskundigen tijdens haar werkbezoek dat er in Nederland geen vak ‘Friese geschiedenis en cultuur’ is. De nationale autoriteiten hebben in 2007 een aanbeveling gedaan voor de ontwikkeling van zowel een canon van de Nederlandse geschiedenis en als regionale canons. De Friese autoriteiten hebben in navolging hiervan besloten een Friese onderwijskanon te ontwikkelen.⁵⁵ De commissie van deskundigen juicht dit besluit toe en ziet het als een stap in de goede richting.

103. De commissie van deskundigen oordeelt dat op dit moment nog niet aan deze bepaling is voldaan. De commissie spoort de Provincie Fryslân aan zich te blijven inspannen voor de Friese geschiedenis- en cultuureducatie en in de volgende rapportageperiode relevante informatie aan te leveren.

Opleiding en bijscholing van docenten

“h. te voorzien in de basisopleiding en bijscholing van de docenten die nodig zijn voor de toepassing van die leden uit lid a tot en met g die door de Partij zijn aanvaard;”

104. De commissie van deskundigen oordeelde in de eerste evaluatieronde dat niet aan deze bepaling was voldaan; in de tweede evaluatieronde oordeelde ze dat deels aan deze bepaling was voldaan. In het vorige evaluatierapport spoorde de commissie de Nederlandse autoriteiten aan actieve maatregelen te nemen voor de benodigde basisopleiding en bijscholing van docenten Fries.⁵⁶

105. Uit de derde periodieke rapportage blijkt dat er aan de regionale opleidingscentra (ROC's) die verantwoordelijk zijn voor de opleiding en bijscholing van leidsters in peuterspeelzalen en de kinderopvang, geen cursussen Fries voor het voorschoolse onderwijs zijn.⁵⁷ Het vak Fries is een verplicht vak op de lerarenopleidingen voor het basisonderwijs.⁵⁸ De Noordelijke Hogeschool Leeuwarden biedt een lerarenopleiding voor het vak Fries in het voortgezet onderwijs en een nascholingscursus Fries voor docenten Fries in de onderbouw.⁵⁹ Voor de nascholingscursus is echter nauwelijks belangstelling. De Rijksuniversiteit Groningen heeft ook een lerarenopleiding voor docenten Fries.⁶⁰ De opleiding van docenten Fries werkzaam op universiteiten en

⁵⁴ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 109

⁵⁵ Derde periodieke rapportage, paragraaf 6.312

⁵⁶ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 117-118

⁵⁷ Derde periodieke rapportage, paragraaf 6.334

⁵⁸ Derde periodieke rapportage, paragraaf 6.336

⁵⁹ Derde periodieke rapportage, paragraaf 6.347 en 6.350

⁶⁰ Derde periodieke rapportage, paragraaf 6.351

andere instellingen van hoger onderwijs vindt plaats aan de Rijksuniversiteit Groningen en de Universiteit van Amsterdam.⁶¹

106. De commissie van deskundigen oordeelt dat voor het primair en voortgezet onderwijs wel aan deze bepaling is voldaan, maar voor het voorschools onderwijs niet. De commissie dringt er sterk bij de Nederlandse autoriteiten op aan actief maatregelen te nemen voor de benodigde opleiding en bijscholing van docenten Fries voor het voorschoolse onderwijs.

Toezichthoudend orgaan

“i. een of meer toezichthoudende organen in te stellen verantwoordelijk voor het volgen van de genomen maatregelen en de bereikte vooruitgang bij het tot stand brengen of ontwikkelen van het onderwijzen van streektalen of talen van minderheden, alsmede voor het opstellen van periodieke verslagen inzake hun bevindingen, die zullen worden gepubliceerd.”

107. De commissie van deskundigen oordeelde in haar eerste en tweede evaluatieronde dat aan deze bepaling was voldaan. Desondanks sprak de commissie de hoop uit de nieuwe onderzoeksrapporten van de Inspectie van het Onderwijs over het Fries op alle onderniveaus te mogen ontvangen.⁶²

108. De commissie van deskundigen heeft tijdens de derde evaluatieronde het rapport van de Inspectie van het Onderwijs ontvangen.⁶³ De Nederlandse autoriteiten hebben de commissie tevens laten weten dat zij 250 uur per jaar hebben geoordeeld voor toezicht op het vak Fries op basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs door de Inspectie van het Onderwijs. De commissie van deskundigen prijst de Nederlandse autoriteiten voor deze positieve ontwikkeling.

109. De commissie van deskundigen oordeelt dat aan deze bepaling is voldaan.

Artikel 9 – Rechterlijke autoriteiten

“Lid 1

De Partijen verplichten zich ertoe, ten aanzien van de gerechtssdistricten waar het aantal inwoners dat de streektaal of taal van een minderheid gebruikt de onderstaande maatregelen rechtvaardigt, overeenkomstig de situatie van elk van deze talen en op voorwaarde dat het gebruik van de in dit lid geboden mogelijkheden door de rechter niet wordt geacht de goede rechtsbedeling te belemmeren;

in strafrechtelijke procedures:

- a. ***ii. de gedaagde het recht te waarborgen om zijn/haar streektaal of taal van een minderheid te gebruiken; en/of***
- a. ***iii. te bepalen dat verzoeken en bewijs, schriftelijk dan wel mondeling, niet als niet-toelaatbaar worden beschouwd uitsluitend omdat zij in een streektaal of taal van een minderheid zijn gesteld;”***

in civiele procedures:

- “b. iii. toe te staan dat stukken en bewijs worden overgelegd in de streektaal of taal van een minderheid, indien nodig door gebruik te maken van tolken en vertalingen;”***

in procedures voor de administratieve rechter:

⁶¹ Derde periodieke rapportage, paragraaf 6.352

⁶² 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 123

⁶³ De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslan: Technisch rapport, Utrecht, 2006

- “c. ii. toe te staan, wanneer een procederende partij persoonlijk voor een rechter moet verschijnen, dat hij of zij zijn of haar streektaal of taal van een minderheid kan gebruiken zonder daarbij extra kosten te moeten maken; en/of**
- c. iii. toe te staan dat stukken en bewijs worden overgelegd in de streektaal of taal van een minderheid,”**

110. De commissie van deskundigen oordeelde in de eerste evaluatieronde dat in formele zin aan deze bepalingen was voldaan; in de tweede evaluatieronde oordeelde ze dat aan deze bepalingen was voldaan. Desondanks spoorde ze de Nederlandse autoriteiten in het vorige evaluatierapport aan ervoor te blijven zorgen dat de Friese taal in het rechtsverkeer kan worden gebruikt. De commissie stelde voor dat de autoriteiten nieuwe manieren overwegen om het effectieve gebruik van de Friese taal te bevorderen, bijvoorbeeld door het aanmoedigen van de inzet van meer Friestalige rechters in de gerechten in Fryslân.⁶⁴

111. De Nederlandse autoriteiten hebben de commissie van deskundigen tijdens de derde evaluatieronde laten weten dat 53% van de medewerkers van de rechtbank Leeuwarden een actieve beheersing van het Fries heeft en 46% een passieve beheersing.⁶⁵ Daarnaast gaat de Provincie Fryslân door met de subsidiëring van cursussen Fries voor medewerkers in dienst van de gerechten. Dergelijke cursussen vormen sinds 2004 onderdeel van het introductieprogramma voor nieuwe rechters en medewerkers van de gerechten. In 2006 namen 18 medewerkers van de rechtbank Leeuwarden, het gerechtshof Leeuwarden en het ressortparket Leeuwarden deel aan een cursus Fries. Kennis van Fries is ook een van de functie-eisen in personeelsadvertenties voor de rechterlijke macht en gerechtsambtenaren.⁶⁶ De commissie van deskundigen prijst de Nederlandse autoriteiten voor de maatregelen die zij hebben getroffen om het gebruik van het Fries in het rechtsverkeer mogelijk te maken en moedigt ze aan hiermee door te gaan.

112. In de praktijk wordt per maand in ongeveer tien strafzaken, tien civiele zaken en tien bestuursrechterlijke zaken Fries gesproken. In de rechtbank Leeuwarden wordt in ongeveer 100 zaken per jaar Fries gesproken; in 60 tot 70 zaken vindt de behandeling geheel in het Fries plaats.⁶⁷ Sinds 2006 zijn via internet Friestalige modelformulieren voor juristen beschikbaar. De rechtbank Leeuwarden heeft een brochure met Friestalige juridische terminologie voor de burger gepubliceerd.⁶⁸

113. De commissie van deskundigen oordeelt dat aan deze bepaling is voldaan.

Artikel 10 – Bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten

Rijksoverheid

“Lid 1

Binnen de bestuurlijke districten van de Staat waarin het aantal inwoners die gebruiker zijn van een streektaal of taal van een minderheid de onderstaande maatregelen rechtvaardigt en overeenkomstig de situatie van elke taal verplichten de Partijen zich ertoe, voor zover dit redelijkerwijze mogelijk is:

- c. toe te staan dat de bestuurlijke autoriteiten documenten opstellen in een streektaal of taal van een minderheid.”**

114. De commissie van deskundigen oordeelde in de eerste en tweede evaluatieronde dat niet aan deze bepaling was voldaan. In het vorige evaluatierapport schreef de commissie graag meer informatie te willen ontvangen over het in de praktijk brengen van regelgeving omtrent het gebruik van het Fries door de ministeries.⁶⁹ Het Comité van Ministers gaf de aanbeveling praktische maatregelen te treffen ter facilitering van het gebruik van

⁶⁴ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 129-130

⁶⁵ Derde periodieke rapportage, paragraaf 7.28, voetnoot 19

⁶⁶ Derde periodieke rapportage, paragraaf 7.29-7.30

⁶⁷ Derde periodieke rapportage, paragraaf 7.39, 7.21 en 7.48

⁶⁸ Derde periodieke rapportage, paragraaf 7.21, 7.25, 7.27-7.28

⁶⁹ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 137

het Fries in zowel gedecentraliseerde, in de provincie Fryslân gevestigde rijksdiensten als direct onder de rijksoverheid ressorterende openbare diensten (Aanbeveling 2).

115. De Nederlandse autoriteiten hebben de commissie van deskundigen in de derde evaluatieronde laten weten dat geen enkele van de betrokken nationale autoriteiten regelgeving omtrent het gebruik van het Fries in de praktijk heeft gebracht. Als gevolg hiervan zijn rijksdiensten in de provincie Fryslân niet gerechtigd in hun uitgaande schriftelijke verkeer Fries te gebruiken.⁷⁰

116. De commissie van deskundigen oordeelt dat niet aan deze bepaling is voldaan.

De commissie van deskundigen dringt er bij de Nederlandse autoriteiten op aan ervoor te zorgen dat de betrokken bestuurlijke autoriteiten in Friesland maatregelen nemen die hun in staat stellen documenten in het Fries op te stellen.

Implementatiemaatregelen

“Lid 4

Ten einde de door hen aanvaarde bepalingen van het eerste, tweede en derde lid toe te passen verplichten de Partijen zich tot het nemen van een of meer van de volgende maatregelen:

- c. inwilliging voor zover mogelijk van verzoeken van ambtenaren die bekend zijn met een streektaal of taal van een minderheid om te worden aangesteld in het gebied waar die taal wordt gebruikt.”***

117. In de eerste evaluatieronde oordeelde de commissie van deskundigen dat aan deze bepaling was voldaan. In de tweede evaluatieronde verkeerde ze niet in de positie om te oordelen of er al dan niet aan was voldaan. Daarom schreef ze dat ze in de volgende periodieke rapportage graag meer informatie hierover zou willen ontvangen.⁷¹

118. Tijdens de derde evaluatieronde lieten de Nederlandse autoriteiten de commissie van deskundigen weten dat dergelijke verzoeken van ambtenaren niet worden geregistreerd en dat ze derhalve niet meer informatie hierover konden verstrekken.⁷²

119. Net als in de vorige evaluatieronde is de commissie van deskundigen ook nu niet in de positie om te beoordelen of al dan niet aan deze bepaling is voldaan. De commissie dringt bij de Nederlandse autoriteiten aan op registratie van verzoeken van ambtenaren die kennis hebben van het Fries en die graag te werk zouden worden gesteld in het gebied waar die taal wordt gebruikt. Vervolgens zou de commissie in de volgende rapportage hierover graag relevante informatie ontvangen.

Artikel 11 - Media

“Lid 1

De Partijen verplichten zich ertoe, voor de gebruikers van de streektaal of taal van een minderheid in de gebieden waar deze taal wordt gesproken, overeenkomstig de situatie van elke taal, voor zover de autoriteiten direct of indirect bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol op dit terrein spelen en met eerbiediging van het beginsel van de onafhankelijkheid en autonomie van de media:

- a. voor zover radio en televisie een openbare dienst zijn:***

⁷⁰ Derde periodieke rapportage, paragraaf 8.36

⁷¹ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 145

⁷² Derde periodieke rapportage, paragraaf 8.105

iii. voldoende voorzieningen te treffen opdat zendgemachtigden programma's in de streektaal of taal van een minderheid aanbieden:"

120. In de eerste en tweede evaluatieronde oordeelde de commissie van deskundigen dat aan deze bepaling was voldaan. In het vorige evaluatierapport constateerde de commissie dat veranderingen in de financieringsstructuur Friestalige uitzendingen in gevaar kunnen brengen. Daarom spoorde ze de Nederlandse autoriteiten aan een fonds voor Friestalige uitzendingen te oormerken.⁷³

121. De commissie van deskundigen vernam tijdens haar werkbezoek dat Omrop Fryslân de zendtijd van Friestalige televisieprogramma's heeft uitgebreid van anderhalf uur per week naar twee uur per week. Omrop Fryslân streeft voor de komende jaren naar verdere uitbreiding van de dagelijkse zendtijd op tv naar vier uur per dag (17.00 - 21.00 uur). Plannen om een Friestalg radiostation voor jongeren te starten zijn gestaakt nadat uit een haalbaarheidsonderzoek was gebleken dat jongeren zelden naar de radio luisteren.

122. Omrop Fryslân heeft naar aanleiding van bovengenoemde aanbeveling van de commissie van deskundigen bij de Nederlandse nationale autoriteiten een verzoek ingediend voor geoordeelde financiering. De autoriteiten hebben dit verzoek verworpen omdat zij uitzendingen in een regionale taal of taal van een minderheid geen reden vinden voor geoordeelde financiële steun. De nationale autoriteiten blijven Omrop Fryslân op dezelfde manier financieel steunen als alle andere regionale zenders. Desondanks hebben de nationale autoriteiten Omrop Fryslân toch incidentele subsidies gegeven: EUR 100.000 in 2004, EUR 50.000 in 2005 en EUR 50.000 in 2006.⁷⁴ De commissie van deskundigen benadrukt dat uitzendingen in een regionale taal of taal van een minderheid bijzondere hobbels moeten nemen en specifieke ondersteuning behoeven. De Nederlandse autoriteiten zouden zich derhalve moet blijven inspannen om structureel extra subsidies te geven.

123. De commissie van deskundigen oordeelt dat op dit moment aan deze bepaling is voldaan. Desondanks spoorde ze de Nederlandse autoriteiten aan ervoor te zorgen dat Friestalige uitzendingen voldoende structurele financiering krijgen.

“b. ii. het regelmatig uitzenden van radioprogramma's in de streektaal of taal van een minderheid aan te moedigen en/of te vergemakkelijken;

c. ii. het regelmatig uitzenden van televisieprogramma's in de streektaal of taal van een minderheid aan te moedigen en/of te vergemakkelijken;”

124. In de eerste evaluatieronde oordeelde de commissie van deskundigen dat niet aan deze bepalingen was voldaan. In de tweede evaluatieronde verkeerde ze niet in de positie om daar een oordeel over te vormen. De commissie verzocht de Nederlandse autoriteiten derhalve om informatie over het gebruik van het Fries bij de commerciële zenders.⁷⁵

125. De commissie van deskundigen vernam tijdens haar werkbezoek dat de commerciële zenders helemaal geen Fries gebruiken.

126. De commissie van deskundigen oordeelt dat niet aan deze bepaling is voldaan.

De commissie van deskundigen dringt er sterk bij de Nederlandse autoriteiten op aan stappen te ondernemen om het gebruik van het Fries door de commerciële zenders te bevorderen.

“f. ii. bestaande maatregelen voor financiële steun ook toe te passen op audiovisuele producties in de streektaal of taal van een minderheid;”

⁷³ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 157

⁷⁴ Derde periodieke rapportage, paragraaf 9.28, 9.30-9.31

⁷⁵ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 160

127. In de eerste evaluatieronde oordeelde de commissie van deskundigen dat in formele zin aan deze bepaling was voldaan; in de tweede evaluatieronde oordeelde ze dat eraan was voldaan. In het vorige evaluatierapport spoorde de commissie de Nederlandse autoriteiten aan te overwegen speciale fondsen voor Friestalige audiovisuele producties te oormerken.⁷⁶

128. De Nederlandse autoriteiten hebben de commissie van deskundigen tijdens de derde evaluatieronde laten weten dat zij voor 2008 een extra bedrag van EUR 1,6 miljoen voor audiovisuele producties hebben geormerkt. Alle regionale zenders in Nederland kunnen aanspraak maken op financiële steun uit dit fonds en hiervoor een aanvraag indienen. Omrop Fryslân ontving tussen 2002 en 2006 twaalf keer een subsidie uit het bovengenoemde fonds.⁷⁷

129. De commissie van deskundigen oordeelt dat aan deze bepaling is voldaan.

Artikel 12 - Culturele activiteiten en voorzieningen

“Lid 1

Met betrekking tot culturele activiteiten en voorzieningen – met name bibliotheken, videotheken, culturele centra, musea, archieven, academies van wetenschappen, schouwburgen en bioscopen, alsmede letterkundige werken en filmproducties, vormen van culturele uitingen in de volkstaal, festivals en de cultuurindustrie, met inbegrip van onder meer het gebruik van nieuwe technologieën – verplichten de Partijen zich ertoe, binnen het gebied waar deze talen worden gebruikt en voor zover de autoriteiten bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol spelen op dit terrein:

- e. maatregelen te bevorderen om te verzekeren dat de organen die verantwoordelijk zijn voor het organiseren of ondersteunen van culturele activiteiten, beschikken over personeel dat de betrokken streektaal of taal van een minderheid, alsmede de taal of talen van de overige bevolking, volledig beheerst;”***

130. In de eerste evaluatieronde oordeelde de commissie van deskundigen dat niet aan deze bepaling was voldaan en in de tweede evaluatieronde was ze niet in de positie om een conclusie te trekken. Om die reden verzocht de commissie om aanvullende concrete informatie.⁷⁸

131. In de derde evaluatieronde lieten de Nederlandse autoriteiten de commissie van deskundigen weten dat sommige culturele instellingen Friessprekende personeelsleden hebben. Zo wordt van alle personeelsleden van het Fries Historisch en Letterkundig Centrum Tresoar op zijn minst een passieve beheersing van het Fries verwacht.⁷⁹

132. De commissie van deskundigen oordeelt dat deels aan deze bepaling is voldaan en spoort de autoriteiten aan in de volgende periodieke rapportage aanvullende informatie te verstrekken.

- “f. te bevorderen dat vertegenwoordigers van de gebruikers van een bepaalde streektaal of taal van een minderheid rechtstreeks deelnemen aan het bieden van voorzieningen en het plannen van culturele activiteiten;”***

133. De commissie van deskundigen verkeerde in de eerste en tweede evaluatieronde niet in de positie om te oordelen of al dan niet aan deze bepaling was voldaan. Daarom verzocht ze in het vorige evaluatierapport om meer informatie, met name over de deelname van Friestaligen bij het bieden van voorzieningen en het plannen van culturele activiteiten.⁸⁰

⁷⁶ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 163

⁷⁷ Derde periodieke rapportage, paragraaf 9.47, 9.50

⁷⁸ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 166

⁷⁹ Derde periodieke rapportage, paragraaf 10.45

⁸⁰ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 167-168

134. De Nederlandse autoriteiten hebben de commissie van deskundigen in de derde evaluatieronde laten weten dat in zowel het bestuur van de Stichting Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds als de Adviesraad van het Fonds voor de Letteren een deskundige op het gebied van de Friese literatuur zitting heeft.⁸¹ De commissie van deskundigen heeft echter geen informatie ontvangen ten aanzien van de deelname van Friestaligen bij het bieden van voorzieningen en het plannen van culturele activiteiten buiten de Stichting Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds.

135. De commissie van deskundigen verkeert nog steeds niet in de positie om te bepalen of al dan niet aan deze bepaling is voldaan en spoort de autoriteiten aan in de volgende periodieke rapportage uitvoerigere informatie te verstrekken.

“Lid 3

De Partijen verplichten zich ertoe bij het voeren van hun buitenlandse cultuurbeleid een passende plaats te geven aan de streektalen of talen van minderheden en de cultuur waarvan deze een uitingsvorm zijn.”

136. De commissie van deskundigen oordeelde in de eerste evaluatieronde dat aan deze bepaling was voldaan; in de tweede evaluatieronde oordeelde ze dat niet aan de bepaling was voldaan. Om die reden spoorde ze de Nederlandse regering aan de Friese taal en cultuur een passende plaats in haar buitenlandse cultuurbeleid te geven.⁸²

137. In de derde evaluatieronde hebben de Nederlandse autoriteiten de commissie van deskundigen laten weten dat de Nederlandse ambassades, ondanks relevante plannen, tussen 2002 en 2006 geen activiteiten met betrekking tot de Friese taal en cultuur hebben ontplooid.⁸³ De commissie van deskundigen is van mening dat deze bepaling niet beperkt is tot ambassades, maar ook geldt voor culturele festivals, buitenlandse culturele centra, enzovoorts. De commissie dringt er bij de Nederlandse autoriteiten op aan de Friese taal en cultuur een passende plaats in haar buitenlandse cultuurbeleid te geven.

138. De commissie van deskundigen oordeelt dat niet aan deze bepaling is voldaan.

Artikel 13 – Economisch en sociaal leven

“Lid 1

Met betrekking tot economische en sociale activiteiten verplichten de Partijen zich ertoe in het hele land:

“c. zich te verzetten tegen praktijken gericht op ontmoediging van het gebruik van een streektaal of taal van een minderheid in verband met economische of sociale activiteiten;”

139. In de eerste evaluatieronde was niet aan deze bepaling voldaan, in de tweede evaluatieronde wel. In het vorige evaluatierapport spoorde de commissie van deskundigen de Nederlandse regering echter toch aan zich te blijven verzetten tegen praktijken gericht op de ontmoediging van het gebruik van het Fries in verband met economische of sociale activiteiten.⁸⁴

140. In de derde evaluatieronde is geen verslag gedaan van dergelijke praktijken.

141. De commissie van deskundigen oordeelt dat aan deze bepaling is voldaan.

⁸¹ Derde periodieke rapportage, paragraaf 10.109-10.110

⁸² 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 172

⁸³ Derde periodieke rapportage, paragraaf 10.142

⁸⁴ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 179

“Lid 2

Met betrekking tot economische en sociale activiteiten verplichten de Partijen zich ertoe, voor zover de autoriteiten daartoe bevoegd zijn, binnen het gebied waar de streektaal of taal van een minderheid wordt gebruikt en voor zover dit redelijkerwijze mogelijk is:

- b. in de rechtstreeks onder hun toezicht staande economische en sociale sectoren (overheidssector) activiteiten te organiseren ter bevordering van het gebruik van een streektaal of taal van een minderheid;”**

142. De commissie van deskundigen kon in de eerste evaluatieronde niet beoordelen of al dan niet aan deze bepaling was voldaan; in de tweede evaluatieronde oordeelde ze dat niet aan de bepaling was voldaan.

143. In de derde evaluatieronde lieten de Nederlandse autoriteiten de commissie van deskundigen weten dat het ministerie van Economische Zaken tussen 2002 en 2005 geen activiteiten had ondernomen ter bevordering van het gebruik van de Friese taal in de rechtstreeks onder haar toezicht staande economische of sociale sectoren.⁸⁵

144. De commissie van deskundigen oordeelt dat niet aan deze bepaling is voldaan.

De commissie van deskundigen spoort de Nederlandse autoriteiten aan activiteiten te organiseren ter bevordering van het gebruik van de Friese taal in de rechtstreeks onder hun toezicht staande economische en sociale sectoren (overheidssector).

- “c. te waarborgen dat sociale voorzieningen zoals ziekenhuizen, bejaardentehuizen en andere tehuizen de mogelijkheid bieden om personen die een streektaal of taal van een minderheid gebruiken en op grond van een slechte gezondheid, ouderdom of om andere redenen zorg behoeven, in hun eigen taal te ontvangen en te behandelen;”**

145. In de tweede en derde evaluatieronde oordeelde de commissie van deskundigen dat deels aan deze bepaling was voldaan. In het vorige evaluatierapport spoorde de commissie de autoriteiten aan de op het gebruik van het Fries in zorginstellingen gerichte plannen te implementeren en de commissie aanvullende informatie omtrent de implementatie van die projecten te doen toekomen.⁸⁶

146. De Nederlandse autoriteiten lieten de commissie van deskundigen in de derde evaluatieronde weten dat het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport geen relevante initiatieven met betrekking tot het gebruik van het Fries in zorginstellingen had ontplooid.⁸⁷ De Provincie Fryslân heeft echter een stuurgroep “Fries in de Zorg” ingesteld. Deze stuurgroep fungeert als initiator ter bevordering van de positie van het Fries in de zorgsector. Er zijn ook plannen voor de ontwikkeling van een Friestalige klachtenregeling voor gesubsidieerde zorg- en welzijnsinstellingen in de Provincie Fryslân.⁸⁸

147. De commissie van deskundigen oordeelt dat nog steeds slechts deels aan deze bepaling is voldaan. Ze verzoekt de Nederlandse autoriteiten meer gedetailleerde informatie te verschaffen omtrent het praktische effect van de door de stuurgroep “Fries in de Zorg” genomen initiatieven evenals omtrent overige maatregelen die zijn gericht op het faciliteren van het gebruik van het Fries in zorginstellingen.

⁸⁵ Derde periodieke rapportage, paragraaf 11.36

⁸⁶ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 186

⁸⁷ Derde periodieke rapportage, paragraaf 11.55

⁸⁸ Derde periodieke rapportage, paragraaf 11.47-11.48

Artikel 14 – Grensoverschrijdende uitwisselingen

“De Partijen verplichten zich ertoe:

- b*** ***ten behoeve van streektalen of talen van minderheden de samenwerking over de grens heen, met name tussen regionale of plaatselijke autoriteiten in wier gebied dezelfde taal in identieke of soortgelijke vorm wordt gebruikt, te vergemakkelijken en/of te bevorderen.”***

148. De commissie van deskundigen oordeelde in de eerste evaluatieronde dat aan deze bepaling was voldaan, maar was in de tweede evaluatieronde niet in de positie om conclusies te trekken. In het vorige evaluatierapport spoorde de commissie de Nederlandse autoriteiten aan in de volgende periodieke rapportage informatie te verschaffen over de implementatie van de grensoverschrijdende uitwisselingen in het kader van Convenant 2001.⁸⁹

149. De commissie van deskundigen heeft in de derde evaluatieronde geen informatie ontvangen omtrent mogelijk directe samenwerking tussen regionale of lokale autoriteiten in de Friestalige gebieden in Nederland en Duitsland (Friesland en Noord-Friesland/Saterland).⁹⁰ De Provincie Fryslân verleent echter wel subsidie aan de “Fryske Rie” (Friese Raad), een stichting die zich inzet voor de bevordering van contacten tussen Noord-Friesland en het Saterland, evenals ad-hocsubsidies aan specifieke projecten. Daarnaast geeft de Provincie Fryslân ondersteuning aan “Frysk Ynternasjonaal Kontakt”, een jongerenorganisatie die zich inzet voor de bevordering van contacten tussen sprekers van regionale talen en talen van minderheden in Europa, waaronder het Noord-Fries en Sater-Fries.⁹¹

150. De commissie van deskundigen oordeelt dat aan deze bepaling is voldaan. Desondanks spoort ze de Nederlandse autoriteiten aan op meer structurele basis actief bij te dragen aan de bevordering van samenwerking tussen regionale en lokale autoriteiten in de Provincie Fryslân en de Friestalige gebieden in Duitsland.

⁸⁹ 2nd Report of the Committee of Experts, paragraaf 189

⁹⁰ Derde periodieke rapportage, paragraaf 12.35

⁹¹ Derde periodieke rapportage, paragraaf 12.29-12.30

Hoofdstuk 4 - Conclusies

4.1 *Conclusies van de commissie van deskundigen ten aanzien van de manier waarop de Nederlandse autoriteiten hebben gereageerd op de aanbevelingen van het Comité van Ministers.*

Aanbeveling 1:

“ontwikkel een algeheel en samenhangend beleid voor het onderwijs van en in het Fries op alle onderwijsniveaus en tref concrete maatregelen voor de implementatie van dat beleid”

151. Schoolbesturen en scholen in het algemeen hebben geen beleid ontwikkeld voor het Fries als schoolvak en instructietaal. Bovendien stellen de Nederlandse autoriteiten nog steeds geen aanmerkelijk deel van het voorschoolse en primaire onderwijs beschikbaar in het Fries. In het voortgezet onderwijs is het vak Fries alleen in de eerste klas een integraal onderdeel van het curriculum. Ook andere structurele problemen, zoals het gebrek aan de juiste onderwijsbevoegdheid bij veel docenten Fries, blijven onopgelost. Aan de andere kant is het aantal instellingen voor voorschools onderwijs met Fries gegroeid en is een geslaagde start gemaakt met het model voor drietalig primair onderwijs. Bovendien is voorlichtingsmateriaal over de voordelen van tweetaligheid gepubliceerd en is nieuw onderwijsmateriaal voor het vak Fries en Friestalig primair en voortgezet onderwijs geïntroduceerd. De Nederlandse autoriteiten hebben verder 250 uur per jaar geormerkt voor toezicht door de Inspectie van het Onderwijs op het vak Fries op basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs. Tevens hebben zij hierover een eerste rapport gepubliceerd.

Aanbeveling 2:

“tref praktische maatregelen ter facilitering van het gebruik van het Fries in zowel gedecentraliseerde, in de provincie Fryslân gevestigde rijksdiensten als direct onder de rijksoverheid ressorterende openbare diensten”

152. Gedecentraliseerde, in de provincie Fryslân gevestigde nationale autoriteiten hebben de modelregeling voor het gebruik van het Fries nog niet ingevoerd en ontberen derhalve een formele basis voor het gebruik van het Fries in hun uitgaande correspondentie.

Aanbeveling 3:

“zorg ervoor dat lokale en regionale autoriteiten hun inspanningen ter bescherming en bevordering van het Nedersaksisch, met name op het gebied van onderwijs, coördineren en versterken”

153. Er bestaat weliswaar enige coördinatie van maatregelen ter bescherming en bevordering van het Nedersaksisch, maar de betrokken provincies hebben hun activiteiten op het gebied van onderwijs niet op elkaar afgestemd. Het onderwijs van het Nedersaksisch wordt op lokaal niveau georganiseerd. De commissie van deskundigen heeft geen informatie ontvangen omtrent maatregelen van de nationale autoriteiten ter bevordering of facilitering van coördinatie op regionaal of lokaal niveau.

Aanbeveling 4:

“tref samen met de sprekers van het Romanes maatregelen ter bescherming en bevordering van deze taal, met name op het gebied van onderwijs”

154. De Nederlandse autoriteiten verlenen subsidie aan FORUM, het instituut dat de contacten tussen de Sinti- en Roma-organisaties coördineert. Er is echter geen direct contact tussen de nationale autoriteiten enerzijds en de Sinti- en Roma-organisaties anderzijds. Er vindt op Nederlandse scholen geen onderwijs in het Romanes plaats.

4.2. *Bevindingen van de commissie van deskundigen in het kader van de derde evaluatieronde*

- A. De commissie van deskundigen erkent dat verbeteringen zijn doorgevoerd in het onderwijs (onderwijs in het vak Limburgs, meer Fries in het voorschoolse onderwijs, de publicatie van een rapport van de Inspectie van het Onderwijs), in de media (Limburgs-, Nedersaksisch- en Friestalige radio- en tv-programma's) en met betrekking tot de communicatie met organisaties die sprekers van het Romanes vertegenwoordigen. Bovendien beschouwt de commissie de Convenanten Friese Taal en Cultuur als een bevestiging van de bereidheid van beide kanten om het Fries te bevorderen en te beschermen.
- B. Nederland heeft zijn derde periodieke rapportage met een vertraging van 15 maanden ingediend, waardoor de evaluatie, en met name de organisatie van het werkbezoek, ernstig gehinderd is. Deze vertraging heeft een negatief effect op een constructieve dialoog tussen de sprekers van de regionale talen en talen van minderheden, de nationale autoriteiten en de commissie van deskundigen, en vormt een obstakel voor het goed functioneren van het Handvest.
- C. De Nederlandse nationale autoriteiten hebben bevestigd dat naar hun mening in eerste instantie lokale en regionale autoriteiten verantwoordelijk zijn voor de bescherming en bevordering van regionale talen en talen van minderheden. Aan de ene kant kunnen de talen profiteren van een dergelijke aanpak, aangezien ze door de nabijheid van die autoriteiten heel vaak verzekerd zijn van maatregelen op maat. Aan de andere kant betekent het ontbreken van een nationaal taalbeleid voor de talen van Deel II dat de betrokken lokale en regionale autoriteiten niet beschikken over algemene richtlijnen voor de bescherming en bevordering van regionale talen of talen van minderheden. In zo'n situatie is het van cruciaal belang dat de nationale autoriteiten zorg dragen voor de praktische toepassing van het Handvest. Zelfs als de nationale autoriteiten hun verantwoordelijkheden naar lokale en regionale autoriteiten delegeren, houden zij, als Partij in het Handvest, de feitelijke eindverantwoordelijkheid.
- D. De structurele problemen van het onderwijs in en van de Friese taal bestaan nog steeds, ook al is er wel enige vooruitgang geboekt. Op alle onderwijsniveaus bestaat een aanhoudend gebrek aan een coherente aanpak van het onderwijs in en van het Fries. Bovendien zijn de kerndoelen voor het Fries in het primair onderwijs verlaagd en is er nog steeds geen vak 'Friese geschiedenis en cultuur'. Er zijn echter wel maatregelen genomen om medewerkers in de voorschoolse opvang en ouders bewuster te maken van de voordelen van tweetaligheid en de Inspectie van het Onderwijs heeft een eerste rapport gepubliceerd over het Fries op alle onderwijsniveaus.
- E. Het aantal kindercentra waar Fries gesproken wordt, is toegenomen, maar is nog steeds laag in verhouding tot het totale aantal kindercentra in de provincie Fryslân.
- F. De invoering van het model voor drietalig primair onderwijs is een belangrijke stap voorwaarts voor het onderwijs van de Friese taal. Bovendien is voor het primair onderwijs nieuw lesmateriaal voor het Fries gepubliceerd. De gemiddelde hoeveelheid tijd voor het vak Fries in de meeste basisscholen is echter slechts licht gestegen van 25 tot 30-45 minuten per week en blijft laag.
- G. Er is nieuw lesmateriaal voor het Fries in het voortgezet onderwijs ontwikkeld. Voor de eerste klas van het voortgezet onderwijs zijn weliswaar kerndoelen voor het Fries geformuleerd, maar in de andere klassen is het vak Fries nog steeds geen integraal onderdeel van het onderwijsprogramma. Het aandeel scholen voor voortgezet onderwijs dat is vrijgesteld van onderwijs in het vak Fries is grotendeels onveranderd gebleven. Over het algemeen genomen is de huidige situatie niet verenigbaar met de toezegging van Nederland zich sterk te maken voor een integrale positie van het vak Fries in het onderwijsprogramma van scholen voor voortgezet onderwijs.
- H. Volgens de Inspectie van het Onderwijs heeft 25% van de docenten die Friestalig onderwijs in het primair onderwijs verzorgen, geen formele bevoegdheid daarvoor. In het voortgezet onderwijs is dat 40%. Het opleidingsaanbod is weliswaar voldoende, maar het aantal docenten dat zich inschrijft voor na- en bijscholing is in de huidige evaluatieperiode niet aanmerkelijk verbeterd. Het Fries wordt wel tot op bepaalde hoogte aangeboden in de opleiding van docenten voor het primair en voortgezet onderwijs, maar op de ROC's die verantwoordelijk zijn voor de opleiding van peuterspeelzaal- en kinderopvangmedewerkers is het geen apart vak.

I. Rechters en medewerkers van de gerechten hebben over het algemeen een goede kennis van het Fries en er zijn aanzienlijke inspanningen geleverd om het gebruik van het Fries voor de rechterlijke autoriteiten te verbeteren.

J. Gedecentraliseerde, in de provincie Fryslân gevestigde nationale autoriteiten hebben de modelregeling voor het gebruik van het Fries nog niet ingevoerd en ontberen derhalve een formele basis voor het gebruik van het Fries in hun uitgaande correspondentie

K. Omrop Fryslân heeft de zendtijd van Friestalige televisieprogramma's uitgebreid. De zender krijgt echter nog geen structurele geormerkte financiële ondersteuning voor de extra kosten die voortvloeien uit het uitzenden van programma's in een regionale taal of taal van een minderheid. De commerciële zenders gebruiken helemaal geen Fries.

L. Waar de nationale autoriteiten helemaal geen activiteiten ontplooiën ter bevordering van het Fries in het economisch en sociaal leven neemt de Provincie Fryslân wel maatregelen ter bevordering van het Fries in het sociale leven, met name met betrekking tot gesubsidieerde maatschappelijke instellingen in de provincie.

M. Er is enige vooruitgang geboekt wat betreft het onderwijs van het Nedersaksisch, maar er is geen sprake van een overkoepelende coördinatie tussen de Nedersaksischtalige provincies. Er wordt niet in het hele Nedersaksische taalgebied onderwijs in of over het Nedersaksisch aangeboden en waar dat wel gebeurt, is het niet beschikbaar op alle relevante onderwijsniveaus.

N. De situatie van het Limburgs is over het algemeen verbeterd. In het primair en voortgezet onderwijs is nieuw lesmateriaal ingevoerd. De Provincie Limburg subsidieert tv-programma's in het Limburgs. De lokale autoriteiten worden zich ook steeds bewuster van het belang van het Limburgs.

O. Het Jiddisj wordt aangeboden in de hoogste groepen van het Cheider in Amsterdam en er bestaat belangstelling voor het aanbieden van Jiddisj in de lagere groepen. Gezien de specifieke situatie van het Jiddisj zijn initiatieven zoals de publicatie van het culturele tijdschrift *Grine Medine* juist belangrijk.

P. Onder sprekers van het Romanes is sprake van groeiende belangstelling voor maatregelen ter bescherming en bevordering van hun taal en er worden inspanningen geleverd ter verbetering van de coördinatie tussen de Sinti- en Roma-organisaties. De nationale autoriteiten hebben echter nog steeds geen direct contact met deze organisaties. Er is momenteel geen onderwijs in het Romanes op Nederlandse scholen.

Conform Artikel 16, derde lid van het Handvest is de Nederlandse regering uitgenodigd te reageren op de inhoud van dit rapport. Die reactie is opgenomen in Bijlage II.

De commissie van deskundigen heeft op basis van dit rapport en haar bevindingen het Comité van Ministers voorstellen gedaan voor aanbevelingen aan Nederland. Tegelijkertijd heeft ze naast deze algemene aanbevelingen benadrukt dat de Nederlandse autoriteiten rekening dienen te houden met de meer gedetailleerde observaties in de rest van het rapport.

Het Comité van Ministers heeft de aanbeveling aan het adres van Nederland, zoals beschreven in Deel B van dit document, op zijn 1032e vergadering op 9 juli 2008 aanvaard.

Bijlage I: Instrument van acceptatie

Verklaring in het instrument van acceptatie, ingediend op 2 mei 1996 – Or. Engl.

Het Koninkrijk der Nederlanden aanvaardt het genoemde Handvest voor zijn Koninkrijk in Europa.

Periode: 01/03/98 -

De voorgaande verklaring betreft Artikel(en): -

Verklaringen opgenomen in een nota verbale zoals overhandigd door de Permanente Vertegenwoordiging van Nederland tijdens de indiening van het instrument van acceptatie op 2 mei 1996 – Or. Engl.

Het Koninkrijk der Nederlanden verklaart conform Artikel 2, tweede lid en Artikel 3, eerste lid van het Europese Handvest voor regionale talen of talen van minderheden de volgende bepalingen van Deel III van het Handvest te zullen toepassen op de Friese taal in de provincie Fryslân:

Artikel 8:

Lid 1, sub a (ii), b (ii), c (iii), e (ii), f (i), g, h, i.

Lid 2.

Artikel 9:

Lid 1, sub a (ii), a (iii), b (iii), c (ii), c (iii).

Lid 2, sub b.

Artikel 10:

Lid 1, sub a (v), c.

Lid 2, sub a, b, c, d, e, f, g.

Lid 4, sub a, c.

Lid 5.

Artikel 11:

Lid 1, sub a (iii), b (ii), c (ii), f (ii).

Lid 2.

Artikel 12:

Lid 1, sub a, b, d, e, f, g, h.

Lid 2.

Lid 3.

Artikel 13:

Lid 1, sub a, c, d.

Lid 2, sub b, c.

Artikel 14:

Lid a.

Lid b.

Het Koninkrijk der Nederlanden verklaart tevens de in Deel II van het Handvest opgesomde principes te zullen toepassen op het Nedersaksisch in Nederland, evenals, conform Artikel 7, vijfde lid, op het Jiddisj en het Romanes.

Periode: 01/03/98 -

De voorgaande verklaring betreft Artikel(en): 10, 11, 12, 13, 14, 2, 3, 7, 8, 9

Verklaring opgenomen in een nota verbale van de Permanente Vertegenwoordiging van Nederland van 18 maart 1997 en geregistreerd bij het Secretariaat-Generaal op 19 maart 1997 – Or. Engl.

Het Koninkrijk der Nederlanden verklaart conform Artikel 2, eerste lid van het Europese Handvest voor regionale talen of talen van minderheden van 5 november 1992 de in Deel II opgenomen principes van het Handvest te zullen toepassen op het in Nederland gebruikte Limburgs.

Periode: 01/03/98 -

De voorgaande verklaring betreft Artikel(en): 2

J. van der Velden
Ambassadeur

Straatsburg, 18 maart 2008

Geachte heer Kozhemyakov,

De Nederlandse regering heeft met belangstelling kennisgenomen van de bevindingen van de commissie van deskundigen van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden die u mij op 15 januari 2008 per brief hebt toegestuurd.

Onze regering heeft begrip voor de door de commissie geformuleerde zorgen omtrent de rapportageverplichtingen in het algemeen en die van ons in het bijzonder. De Nederlandse regering wil benadrukken dat ze haar rapportageverplichtingen ten aanzien van het Handvest volledig erkent. De Nederlandse autoriteiten bieden daarom ook hun excuses aan voor het door onze vertraging veroorzaakte gemak voor u of voor andere partijen, zoals de NGO's die actief zijn ter bevordering van regionale talen of talen van minderheden in ons land.

Wij willen ons de komende jaren volledig conformeren aan het in het Handvest beschreven rapportage-traject. Er is echter wel een punt van zorg. Nederland heeft de eerste periodieke rapportage ingediend in 1999. De volgende rapportages hadden daarom moet zijn ingediend, of zouden moeten worden ingediend, in 2002, 2005 en 2008. Dat betekent dat we, om volledig aan de in het Handvest geformuleerde eisen te voldoen, uiterlijk eind dit jaar onze vierde periodieke rapportage zouden moeten opstellen.

Wij zouden de commissie dankbaar zijn als ze het Comité van Ministers, bij wijze van uitzondering, zou adviseren dat Nederland de vierde periodieke rapportage in 2010 indient, en wel om de volgende reden. In de vorige rapportage informeerden wij uw commissie over de periode 2002 – begin 2007; in de volgende rapportage zou alleen recente informatie over een korte periode kunnen worden gepresenteerd, namelijk alleen over ontwikkelingen in het laatste jaar.

Hoogachtend,

Jacobus van der Velden,

De heer Alexey Kozhemyakov
Hoofd Secretariaat Handvest
Het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden
Directoraat-Generaal IV
Raad van Europa

B. Aanbeveling van het Comité van Ministers van de Raad van Europa inzake de toepassing van het Handvest door Nederland

RAAD VAN EUROPA

COMITÉ VAN MINISTERS

Aanbeveling RecChL(2008)4 van het Comité van Ministers inzake de toepassing van het Europese Handvest voor regionale talen of talen van minderheden door Nederland

*(Goedgekeurd door het Comité van Ministers op 9 juli 2008
op de 1032e vergadering van plaatsvervangend ministers)*

Het Comité van Ministers,

Overeenkomstig Artikel 16 van het Europese Handvest voor regionale talen of talen van minderheden;

In aanmerking nemend het instrument van ratificatie zoals ingediend door het Koninkrijk der Nederlanden op 2 mei 1996 en de aanvullende verklaring zoals ingediend op 19 maart 1997;

Gelet op de evaluatie van de commissie van deskundigen van het Handvest met betrekking tot de toepassing van het Handvest door Nederland;

Gelet op de opmerkingen van de Nederlandse autoriteiten op de inhoud van het verslag van de commissie van deskundigen;

Rekening houdend met het feit dat deze evaluatie is gebaseerd op informatie van Nederland in de periodieke rapportage, aanvullende informatie van de Nederlandse autoriteiten, informatie van juridisch in Nederland gevestigde organen en verenigingen en informatie die de commissie van deskundigen heeft vergaard tijdens haar werkbezoek;

Geeft de Nederlandse autoriteiten de aanbeveling rekening te houden met alle observaties van de commissie van deskundigen en prioriteit te geven aan:

1. het versterken van het onderwijs van en in het Fries op alle onderwijsniveaus;
2. het treffen van juridische en praktische maatregelen ter facilitering van het gebruik van de Friese taal in overheidsinstellingen in de provincie Fryslân;
3. het ontwikkelen van een nationaal taalbeleid voor het Limburgs en het Nedersaksisch, met name op het gebied van onderwijs, in samenwerking met de sprekers van de taal en de provinciale autoriteiten;
4. het ontwikkelen van een gestructureerde dialoog met vertegenwoordigers van de sprekers van het Romanes en het treffen van maatregelen ter bescherming en bevordering van het Romanes, met name op het gebied van onderwijs, in samenwerking met de sprekers van de taal.